

SZ. MARGIT HÁZI OLTÁRA.

IRTA

RÓMER FLÓRIS.*)

Alig van e földön ország, melyben hajdani gazdagsága- és műveltségéhez képest aránylag oly kevés lenne a multból az épen fennmaradt műemlék, mint szegény hazánkban; mert a középkorból is alig vagyunk képesek egyikét fennálló tekintélyesebb templomot és várat felmutatni; melynek legalább szobrászati és festészeti remekjei a mostoha viszonyoknak áldozatokul nem estek volna. — Legszebb építményeink vagy már a jelenig alaktalan kőhalmokban hevernek, vagy ha reájuk, mint eddigelé, oly kevés gondot fordítunk, nem sokára szintén romokká lesznek. Az emlékszerű óriási épületek sorából nincsen egy ép templomunk az Árpádok uralkodása idejéből, melyre kesergés és nehesztelés nélkül, nemzeti önérzettel és büszkeséggel tekinthetnénk; a hatalmas Anjouk korából pedig nincsen egy királyi vagy főúri várunk, mely azon korszak európai híré fényét és dicsőségét csak egy ép falával is hirdethetné! Mert ámbár egész Europa az ilyenféle emlékeket megújítja és régi fényükbe helyezteti, még nálunk az ódonságok iránti kegyelet egyáltalán nem ébredett; sőt azok, bár dülékeikhez történetünk legdicsőbb, legszen- tebb emlékei legyenek csatolva, szemünk láttára szerteszét az országban napról napra nemesak az idő befolyása alatt mindinkább romladoznak, hanem lelketlen nyervágy vagy alávaló barbárságból készakarva és szándékosan is rontatnak. — A mint a papság épen úgy kerülték a közelmúlt századokban, a világi hatalmasok is a hajdani szigor kietlen falait, a szűk, kényelmetlen ősi fészkeket a szédelgős sziklatetőkön, mik lassankint a tiszteteknek, később a hajduknak századokig menhelyül hagyatván, idővel fődél nélkül észrevétlenül omladoztak — míg végre a pórok valódi, kényelmes kőbányák gyanánt felhasználták.

Ezen vétkes hanyagság, ezen rombolási düh nemesak az álló nagyszerű építményi műemlékekről, sajnosan, nagyon is igaz, hanem egyáltalán a kisebb művészetek tárgyairól is. A folytonos harcok és a barbár csordák becsapásai elül az ideoda hurezolt egyházi szerek majd utközben veszték el, vagy rejtélyeikben felejtettek; majd a hatalmas dynastáktól, kiknek oltalmára bizattak, foglaltattak le; majd a hitújítás alkalmával romboltattak össze; majd ismét mint kegyajándékok áldoztattak fel az országos inségben és szorongattatásokban; legtöbbszörre pedig az újabb izlésnek, a mindent kiegyenlíteni, minden jót és szentet az emberek sziveiből örökre kitépni szándékozó, minden régít, mint avas lomot, haszontalanságnak hirdető ujjászületési viszketegnek dermesztő befolyása alatt lőnek beolvasztva és más, gyakran nagyon is józan és izlés nélküli alakokba átöntve, hogy így az ősi vallás emlékeivel némileg a régi kegyelet, a nemzeti áldozatkészségnek ezen utolsó tanui is örökre elenyészsenek, és mi sokkal könnyebb a fényes, hatalmas korszak-

*) Felolvasztatott az akadémiai ülésben 1867. febr. 18-án.

kok emlékezete és dicsőítése egyedül az írott, vagy nyomtatott krónikákban, okmányokban és történelmi lapokon megőriztessék.

Csoda-e tehát, ha ilyen egykedvűség és hanyagság vagy néha még egyenes rombolási szándék mellett is azon egyházi készletekből, melyekben — régi leltáraink bizonyossága szerint — oly gazdagok valának nemcsak főegyházaink, apátságaink, sőt egyes városi vagy vártemplomaink is, alig vagyunk képesek egyikét töredékes darabot felmutatni, vagy annak honnanjöttét bebizonyítani; hanem, hogy legrégebb családink is alig bírnak egyikét darabbal nemzeti fényvertáraikból, fényes asztali edényeikből, gazdag diszkészleteikből, melyek kétely nélkül őseikre visszaemlékeztetnének?

A tisztelet és kegyelet a régiség iránt egyáltalán hiányoztak a közelmúlt századokban; de ezen vád nemcsak nemzetünket sújtja; így volt ez másutt is, és a vandalismus elleni panaszokat, egészen a mostani perczig, épen oly gyakran és hangosan emelhetjük a finom francia, mint a tudományos német közönség ellen. Ottan is annyit rontottak, bontottak és idomítottak át, mennyit rontani bírtak, és a meddig hozzáférhettek, vagy a mennyire romboló eszközeiknek a műemlékek ellentállani nem tudtak. De jövőre ez, úgy hiszem, másképp lesz, de legyen is; mert ha minden történelmi emléket emlékezetünkben ki nem akarunk törölni, nem elég az írott betűt hiven megőrizni, hanem tartjuk meg épségben azon tárgyakat és műemlékeket is, melyek a nemzet nagy multjára emlékeztetnek; mert még az együgyű pór is nagyobb kegyelettel fogja tekinteni azt, mi édes mienk, ha mindjárt nem annyira becses; mint a vidéki bármily remek és gazdag csodaművet.

Ezen kárhozatos rombolási korszak ellenében támadt tehát egy más ellenes idő, mely az általános ellenszenvet minden régi iránt és annak okadatlan lenézését legyőzé, és a honi régiségeket nemcsak anyagi értékük, nemcsak történelmi nevezetességük, hanem az ipar kifejlődésének vizsgálata, az „histoire du travail“ tekintetéből, — mely a párisi világtárlatnál is a mai ipar óriási haladásu remekjei mellett lesz gazdagon és tanulmányosan képviselve, — kezdé becsülni, tanulmányozni, archaeologiai közleményeiben méltatni, megörökíteni.

Igen is, ez így nagyon helyesen van; mert akármily szép és becses legyen is a legközelebb elmúlt időszakoknak vizsgálása, akármily jutalmazónak tartassék a bő forrásokból való merítés, tanulmányozás és rendezés; még sem szabad egy perczig sem felejtenünk azt, hogy ha valahol, a történelemben is kell valódi, szakadatlan folytonosságnak lennie; mivel a minél határozottabban megállapíthatjuk a középkort, annál biztosabban haladhatunk a római és így tovább az őskorban is. — Minden egyes adat, mely a későbbi időszakot felvilágosítja, egyes emlékeit, forrásait, történeteit kétségen felül emeli, fonalat nyújt az előtte álló, sötétebb szakok tömkelegének biztosabb megvizsgálásához, s így fokról fokra, századról századra előbbre és előbbre, illetőleg hátrább és hátrább fogunk haladhatni az emberiség kezdetleges, legismeretlenebb, legbonyolódottabb, de épen ezért a tudvágyat fölette ébresztő állapotáig, az ember i nem bölcsőjeig!

Ma tehát már nem lehet többé panaszunk a *régiségek* általános nem tisztelése ellen, sőt épen ezen ébredő tiszteletnek kifolyása azon felszólítás is, melyet még a múlt évben a csász. kir. bécsi középponti bizottmánytól kaptam, mely t. i. arra kért fel: hogy az *ügynevezett szent Margit házi oltárát*, ezen valamint művészi, úgy nemzeti szempontból egyaránt nevezetes művet leírjam, ismertessem. Ezen felszólításnak annál szívesebben engedtem; mert reméltem, hogy egy régóta függő kérdés eldöntéséhez némileg hozzájárulhatok, egy valóban remekművet a régészet mai állásához képest megismertethetek,

és a magyar árpádkori kincsek csekély sorához, ha nem minden kétségen felül álló, de mégis nagyon valószínű adatokkal csatolhatók.

* * *

A ki a keletkező keresztény egyház szellemét tanulmányozta, tudni fogja azt, hogy *saját vériükkel* és életük feláldozásával *a hitet erősítő hiveknek, a vértanuknak* fenmaradt ereklyéi a legnagyobb tiszteletben tartattak, és a legszentebb szeretet zálogai gyanánt tiszteltettek. A ledrágább aranyszövetű, drágakövekkel és gyöngyökkel himzett kelmékbe takartatván, foglalványaik ékesítésére semmit sem kéméltek a buzgó hívők földi kincseikből; művészeik pedig alakjuk sokféleségében, a művészet tökélyében versenyeztek, hogy egymást föltúlulják és a lehetőleg legremekebb művekkel egyházaikat, imoláikat, sőt imatermeiket is feldiszítsék. *)

*) Az ereklyékről egyáltalán ezt olvassuk : *Monachi Capsulas in quibus Sanctorum continentur pignora humi deposuerunt l. Du Cange Reliquiae. Universas imagines B. Virginis in Ecclesiis in aliquo loco competenti faciatis collocari; eadem item imagines spinis immediate circumdari et aliquibus repagulis aut obstaculis, ne ab aliquo contingi aut sordidari contingat, eadem circumvallari cum debita diligentia faciatis. 1074. évben. U. o. Quando capsae cum Reliquiis Sanctorum ad aliquam villam nostram mittuntur, omnes induti albis, pulsatis omnibus signis, usque ad portam Castelli exeunt 720.*

Hos itaque cum feretro Dominae nostrae et aliis capsis reliquiarum transmisimus ad accipienda donaria fidelium. 72 l.

Reliquias sanctorum condebant : in parietibus Ecclesiae ubi depingi solebant imagines sacrae — et in columbis suspensis. u. o. p. 72 l.

Anselmus cruces aureas et phylacteria confringens inter cetera etiam auream columbam confregit quae pro lacte et capillis S. Mariae, ut ferebatur, introrsum reconditis, multum erat famosa et honorabilis; unde et in maioribus festis super eius altare solebat appendi.

A Reliquiákat elvitték az ellenség elül; ezeket körülvéve elfoglalák a birtokot; ezeket összefogák a béke és egyetértés jeleül. sat.

Különben a IX. század közepétől kezdve az oltárasztal mögött külön állványra helyzetetett az ereklyetartó, mely római kökoporsóhoz hasonlított, azaz : csucsos födelű szekrény volt. Ezen ereklyetartókból származtak későbbben az oltáremelvények, majd az oltár- és ereklyeszekrény között hátlap alkalmaztatott, mely ékesítve mindig magasbra emelkedett, míg a templom mennyezetét el nem érte. Mert a XIV. században az ereklyéket magukat az oltárra tették, és ez által az áldozat sz. helyét a képek és faragmányok alapjául alacsonyították, melyek csakhamar a földolgot mellékletül tüntették fel.

A góth korban még kétféle oltár volt : a *ciboriumos*-sátoros-oltár, és az *emelvényes*. Ezen *emelvény* (Aufsatz) képekkel volt diszítve; és 2 vagy több szárnyból állott, melyek összecsaphatók valának. Innen a diptychon, triptychon sat. elnevezések. A közép kép többnyire szekrényben állott, és faragmányokkal volt ékesítve, a szárnyak festményeket mutattak. l. Giefers : Praktische Erfahrungen die Erhaltung der Kirchen betreffend. Paderborn 1858. 24. l.

A XII. századtól kezdve pedig, a reliquiariumok helyzetettek féldombormivü lapok — retable — mögé, melyek váltogatva a különféle szentek vagy sátoros ünnepek szerint az oltár asztalára, hogy földjék az ereklye tartó szekrényeket, melyek vállköveken az oltár ezen táblája és a templom fala közt oly magasan alkalmaztattak, hogy a hivek gyógyítás végett ezek alá, mint egy mennyezet alá állhattak, vagy vitethettek. Le retable, mond Viollet-le-Duc, masquait et supportait le reliquaire, sous lequel on pouvait se placer, suivant un ancien usage, pour obtenir la guérison de certaines infirmités. — Plus tard, on plaça les reliquaires sur le retable lui même, et cet usage est encore conservé dans quelques églises. On comprend comment les retables devinrent pour les sculpteurs, à dater du XIII. siècle, en France un motif précieux de décoration. Et en effet, ces artistes en composèrent un nombre considérable. Dictionn. raisonné VIII. 36

Ez így volt az egyházban kezdetétől fogva, és ez így van mai napig is. Változott az ereklyetartók alakja*) és a korszak izlését nemcsak utánzá, hanem sokban majd kizárólag képviseli is; de a szent maradványok, a drága emlékek tisztelete változatlanul maradt fenn, a drága mutatók pedig az egyházi cultus egyik fényesebb részét teszik.

A legrégebb műkincsek ritkán bírnak keletkezési éveikkel, és az ajándékozó, vagy a készítő művész, vagy a birtokos egyház, és kincstára jelével, nevével; a miért is igen gyakran történik, hogy némely, valóban régi tárgyak, hirneves személyekkel, tárgulatokkal, intézetekkel hozatnak vizzonyba; melyekről sem maga a mű semmit sem említ, sem az egykorú kincstári lajstromok nem tanúskodnak. És így az ilyen, valóban régi tárgy már magában véve tiszteletre méltó; mert számos évei alatt sokféle viszontagságnak lehetett tanuja. De hogy valamely tárgyat sokkal régiebbnek tartunk, mint alakja, művezete mutatja, az már ma az archaeologia jelenlegi kifejlődésénél fogva többé nem lehetséges; mivel bizonyos alakok, bizonyos művészeti fogások csak egy bizonyos korban tűnnek fel, és biztos határok közé vannak szorítva, úgy hogy a legügyesebb utánzásokat, ha másból nem, magából az ötvegyből, a művészet sajátosságairól, az alakok vagy azok ruházata és mellékletei, vagy az építészeti részletekből meg lehet ismerni.

* * *

Ilyen, semmi *külső* meghatározási jellel nem bíró, de *belső* jellegeiben annál határozottabb *reliquaire*, ereklyetartó, **sz. Margit IV-ik Béla király leányának, nyúlszigeti apáczának, oltárkája.**

A házi ájtatosságnak ezen meglepő díszű készletét az eredetinek szépségét meglepő hűséggel visszatükröző kőmetszeten adjuk közelítőleg féltermészeti nagyságban, Magának az eredetinek magassága tesz Primisser szerint jó 10 bécsi hüvelyket, hossza nyitott szárnyakkal 15 $\frac{1}{4}$ "', szélessége 2"'. — Kőnyomatunk arányai valamivel különböznek ezen számoktól. Az egész ezüstből készült, és, a zománczos részleteket kivéve, meg van aranyozva. Mint az átmeneti korszaknak jellegét magán viselő mű, ezen ötszárnyú (pentaptychon) legtisztább góthstilű szekrénykét képező oltárka igen bőven ékesített talappal bír. Mert egy erősebb pálczatag fölött keskenyedik a horony, melynek fölületén egy megfordított ívdiszítvány terjed el, és pálczataggal záródik. A zömöt egy emelvény teszi, mely öt keretben függélyesen, átlójukon álló ferdényeket tüntet elé, melyek átmetszetekben szirmokkal diszítvék. Pálczatagok közzé ismét kettős keretkék foglalvák; ezek ferdén álló keresztres levelekkel földvék, és a két oldalon zománczozott levél keresztkekkel ékeskedő lapok között, az ottan rejtett ereklyék számára hosszasan terjedő üveglappal zárt üreget hagynak.

Ennyit a talapzatról.

Magát a szárnyoltárkát illetőleg, *építészeti részleteit* tekintve, a keletkező nemes izlésű gothikának szép és egyszerűségük által kedves behatású arányaival bír. A mélyebb

---

*) A templom vagy ház, a sír és szekrény alakok lassankint jelzőbb, mintegy beszélő idombamentek át, és a szent testek részei magukhoz hasonló drága tokokba tétettek, u. m. a koponyák mellképekbe, a kéz- vagy lábsontok arany vagy ezüst kezek-lábakba helyeztetek; majd egész, drága fémből készül. szobrok tarták a szent maradványokat, míg a góth izlés díszes oltárkákat szánt stíljé legfényesb példányiban, majd ismét átlátszó kristály keretekben ezekhez illő ereklyemutatókban tétettek ki a nép tiszteletét L. Ipolyi Arch. közlemények III. köt. III. füzetében „Magyar ereklyék“ czim alatt.

középső rész oldalain talapzattal ellátott kétemeletű keskeny támokkal bir, melyek mögött ismét három osztályú toronykák emelkednek. A támoktól oldalt eső mélyedésekben levél-gumókkal szögleteiken díszesített fődélzetű fülkékben alul, aránylag magas talapzatokon, fölül vállkőidomu alljakon szentek szobrocskái állanak. Az áttört szegélyű tetőzetet *szélvéd idomban* három egyenlő tagozat ékesíti, mely közepett két oldalról igen csinos vállköveken nyugszik, és alul a nyomott csúcsívben lóherívet foglalván, kerek részében négy karélyt, ez és a csúcsív közt támadó hézagokban pedig nyújtott háromkarélyt mutat. E három csúcs széleit díszes levélsomók szegélik, tetejét keresztvirágok fejezik be, míg az oldaltámok tornyainak megfelelő, közbeeső toronykák a tetőn is felül emelkednek.

A szárnyak, a szokott beosztástól elütven, egyegy és fél szárny helyett kettőt és felet tesznek mind a két oldalról, és minthogy csak másfél szükséges a középszekrény elfedésére, a mellsőbbek, a középsőknél valamivel keskenyebbek, arra szolgáltak, hogy a szekrénykének bezáratásánál az oldalokat képezzék, mi eszközöltetvén, nem csak a homlokzat egészen elfedhető, hanem még az is következik, hogy ily bezárt állapotban mind felül a háromszögű ormokban, mind az oldalakon a történeti rész — az apostolok és szentek képecskei zenélő angyaloktól legyenek körülvéve.

A szárnyak forgókkal vannak ellátva és csúcsaik keresztvirágokkal, valamint az ormok levélsomókkal díszesítve. Mindegyik szárny három részre osztatik; a körülfutó, csinos, ferde kereszt alakú diszitménynyel ékesített keretkéhez hasonló lemez által három képecskének helye támad, melyeknek felsője az ormot elfoglalja.

Átmenvén az oltárka *képes* részére, az: *szobrocskák*ból és *zománczos* képekből áll. A középső csoport, valamint más ilyenféle készletnél is, az oltárka fő előállítását a *bold szűzet* tárgyalja két ereklyét tartó alak között. Az alakok az aranyozott, szönyegszerűen tartott, szabad lombozatból álló fényes háttérből kedvezően emelkednek ki. A sz. szűz égi nyugalommal ül, igen egyszerű, támla és párna nélküli ülőkén. Kellemes benyomású ábrázata, valamint a másik két alaké is zománczsal van természetűen szinezve, míg ruházataik aranyban fénylenek. Fejét a homlokat szabadon hagyó, vállaira az egyszerűen, hullámzatosan hátra fésült hajzattal együtt lefolyó, könnyü redőzetű fátyol takarja, melyet fölül a mennyek királynéjának, liliomos ormokkal díszített, koronája megszorít. Sem a főalaknak, sem az ereklyetartó angyaloknak nincsen dícsfényük. A ruha a nyakhoz szorul, valamint ujjai a kéztől nyúlnak; és minden szegély, minden drágakő vagy gyöngy ékitményben szükölködik; derekán alul a bőredőzetű köpeny takarja, természetesen hajló ránczokban, ölet s térdeit, egyedül a mezítelen lábok maradván takaró nélkül. A kised Jézus anyja bal oldalán az ülőkén áll, ki baljával magához szorítja, míg jobbával, ruhával takart melléhez tartja, a csecsemő a b. szűz jobbát és vállát kezeivel fogdosván, szájacskáját az emlő felé csúcsorítván, felkapaszkodik. Egy, nyakacsakájáról kezdve egész testét takaró ing*) minden ruházata, melynek ujjai csak a kezét hagyják szabadon.

Az anyai szeretetnek legszűziesb előállítása ez, azon korban, mely gyakran a mai ildomosság érzelmét bántalmazva, ilyesfélék tárgyalásában nagyon is természetes, de a mai, tulságosan is naturalisticus, és a meztelenségeket mindenütt feltüntető felfogástól is nagyon elüt. — Az oldalakon *álló angyalok****) arezczal a néző felé fordulnak, gyermek-

*) A sz. kisednek meztelen előállítása még a XV-dik században is a ritkaságok közé tartozik, és csak későbbben jött divatba. Didr. Ann. Arch. X. 144. l.

**) A bold. szűznek két angyal közti előállítása igen gyakori a középkorban. Így 973—978 közt a milanoi szentelt víztartón, az ivezet alatt: *the Virgin and Child, an two angels, of whom one holds*

ded kedves arcaik körül a befelé göndörített hajfodrok képezik a keretet; ruhájuk majd egyenközű, de azért mégis kellően hullámzatos ránczozatban folyik le és meghajlik a padolatnál egyedül a lábfejeknek engedvén annyi tért, hogy a czipő nélküli ujjakat láthassuk. A lábaknak ilyen előállítására már maga is a régi izlésről tanuskodik; kezeikkel melleik előtt négyszögű szekrénykéket tartanak, melyek gyöngyös keretű tüvegtáblával bezáratván, a virágos diszitményű háttérnek láttatását engedik meg.

Oly fenséges, oly nyugalmas ezen csoport, az alakoskák oly annyira emlékeztetnek a régi egyház valódi vallásosságára, hogy ezeket érdek és áhitat nélkül tekinteni alig lehetséges; nincs itten az esetlen feszességnek, az aránytalan törpéskedésnek, egy szóval az anyagnak a eszmével való kellő viszonyításhoz nem értésének semmi nyoma. Legügyesebb rajzolóknak, ki e kornak szelleme szerint felfogván ilyen csoportot, azt ónával elő akarja állítani, különbet lehetetlen hogy teremtsen, s ezért e szobracskákat, mai szemmel is tekintve, valódi remekeknek valljuk; és Viollet-le-Duc-kel, ki sem középkori pap, sem szerzetes, sem egyáltalán valami vallásos ábrándozó, hanem a mai Franciaország egyik legtekintélyeseb régésze, e csoportról mondhatjuk, mit a XII és XII-ik századbéli faragmányokról mond: *Voici une tête d' un des rois; certes, elle ne ressemble pas aux types grecs; ce n' est pas la beauté grecque, mais ne pas reconnaître qui il y a dans cette tête toutes les conditions de la beauté et d' une beauté singulière, c' est, nous semble-t-il, nier la lumière en plein jour. Le sens moral imprimé sur ce visage n' est pas non plus celui dénotent habituellement les traits des statues grecques. Ce front large et haut, ces yeux très-ouverts, à peine abrités par les arcades sourcilières, ce nez mince, cette bouche fine et un peu dédaigneuse, ces longues joues plates, indiquent l' audace réfléchie, une intelligence, hardie, emportée à l' occasion. Mais ce n' est plus là, comme dans les figures du XII siècle de Chartres, le portrait d' un individu; c' est un type, et un type, qui ne manque ni de noblesse, ni de beauté. — És tovább folytatván a párisi Nôtre-Dame-i kapuzat szobrászati műveinek leírását ezt mondja: Ce n' est pas seulement par l' expression noble des têtes qu' elle (la porte) se recommande; au point de vue de la composition elle accuse un art très-profondément étudié et senti. Le bas-relief du couronnement de la Mère du Christ, dont nous présentons un tracé bien insuffisant, fait assez connaître que ces artistes*

---

a model of the vessel itself; under the others arches, the four Evangelistes. Notices of Sculpture en ivory. Arundel Society 1855. Ismét:

Cover of an Evangeliare (both sides) I. In the centre, *the Virgin and Child enthroned, with two angels*; at the sides, the Annunciation, Visitation, the meeting of St. Joseph and St. Mary, and their Journey to Bethlehem; above two angels; below Christ entering Jerusalem. sat. u. o. Bibliothèque Imperial à Paris.

Egy más régi faragványon: *Virgin and Child, on a gorgeous thron, with two angels above*; kora csak Iustinián utáni időre szól. u. o. A XI. v. XII. századból való faragmányon:

Christ in glory *between two Angels*. u. o.

Továbbá: *La vierge Marie entre deux anges*. La vierge est assise au centre, tenant l' Enfant-Jésus debout sur ses genoux; elle est couronné. *Deux anges* agenouillés de chaque côté, tiennent en la main droite des encensoirs, XIV. siècle. Laborde: Notice des Emaux. 79. l.

Item. Un tabernacle *d' argent doré* de saint Thomas, fait de maçonnerie, où il y a par dessus des vestemens Notre-Seigneur, et au dessous a *deux angels* tenant chacun un reliquaire rond, où il y a des reliques de saint Jacques. Pezant vingt et un marcs une once Didron. Ann. Arch. XX. 212. ugyan ilyent látni u. o. XII. 300. és 310. ll. sat.

The Madonna and Child *between two Angels* — ezeknek gyertyájuk van. A nemes tartásu bold. szüz áll. l. *Fejérváry Ivories* 49. l.

savaient composer, agencer les lignes d' un groupe et rendre un action par les mouvements et par expression du geste; les têtes des deux personnages tout admirablement belles par la simplicité des attitudes et par la pureté de l' expression. Viollet-le-Duc. Dictionnaire raisonné VIII. 139 és kk. II. a XII. és XIII. századbeli faragmányokról.

Ezen alakokon kívül, melyek az oltár casettejének egész, szabad terét foglalják, vannak a szekrény és szárnyak közti mélyedésekben egy hüvelknyi alakocskák, melyeket egyedül mások után írhatok le.)*

A négy alakocská Szeremlei munkája 45. lapján előforduló leírása szerint, a nézőtől jobbra tekintvén, 1. sz. *István király* pálmaággal (?)**); 2. sz. *Lőrincz* rostélylyal; bal oldalon pedig: 3. *Keresztelő sz. János*, az e korban divatos előállításához híven, tányérra, talán kerek fénykörre, mutatván, melyben az *Isten báránya* foglaltatik; 4. végre sz. *István* első vértanu, jellemzetesen mindkét kezében követ tartván.

Átmenvén az oltárszárnyaeszkákat ékesítő *zománcz-festvényekre*, azt kell vallanunk, hogy fényes voltak és üveg átlászóságuk által az egész ereklyetartónak becsét szerfölött emelik. Mindegyik szárny három fiókból áll, legkeskenyebb az, mely legtávolabb esik a szekrénytől, ez csak fele a középsőnek, mely egyszersmind a legszélesebb is. Amaz derékszögű, emez egyenszárú, háromszögű orommal bír. A szekrényhez legközelebbi a középsőnél valamivel keskenyebb, és fölül, a mennyivel keskenyebb és belső keretje a felső képen túl is nyúlik, ferdénydedes orommal bír. Minthogy minden szárnyon kívül-belül 9 mezőcske vagyon, 36 kép származik.

A képek közt legérdekesebb a *Mária-cyclus****), mely életének örömei és fájalmá-

*) A mennyire ezen ereklyetartó-oltárka irodalmát ismerem, legelőször *Primisser Alajos* közölte a honi emlékekkel gyakran foglalkozó Hormayr és Mednyánszky-féle *Taschenbuch* V-ik folyamában 97—103. lapig. Szerző a maga kora nézetei és az archaeologiai tudomány akkori állása szerint adja az ismertetést minden rajz nélkül. — 1847-ben Primisser nyomán Haeufler jegyzeteivel bővítve, jelent meg a *magyar Hajdan és Jelen* I-ső kötetében az oltár leírása, egy színezett táblával, mely ezen díszművet a természetesnek mintegy $\frac{1}{3}$ nyi nagyságában, de az eredetinek szépségét távolról sem érvén el, minden jellem és hűség nélkül adja, úgy hogy az ide mellékelt könyomatnak fölötte való előnyét kiki legelső pillanatra felismerheti. — Haeufler Buda-Pestjében. 1854. II. 43. lapján ezen műemléket csak röviden említi. — Nagyon sajnálom, hogy ezen műkincsnek eredeti után való leírását nem eszközölhettem, hanem az elavult, sok helyen hibás, leírásokat kellett ezen értekezésemnél követni, minthogy az oltárka jelen birtokosától, Gróf Batthyányi Arthur urtól sem a m.tud. Akademia mságos Elnökének, sem egy más, különben nagybefolyású főurnak közbenjárása által, nem tudtam megnyerni azon engedélyt, hogy e díszes, maga nemében ritka és nagyértékű remeket, melyet még egykét év előtt a rakicsáni kastélyban Henszlmann barátommal láttam, hacsak néhány óranegyedre megtekinthessem és leirhassam. Megfoghatatlan, de igaz! —

**) Ezen magyarázat hamis, mert a pálma a vértanúság jelvényei közé tartozik; minthogy nem említetik koronás-e e szobrocská, ennek meghatározása a nagyon parányi és homályos rajz után lehetetlen.

***) A középkori festészet képies része, iconographia, egy eszmének előállításával sem foglalkozott annyit, mint üdvözítőnknek életével és a bold. szűznek dicsőítésével. Franciaországban a főtemplomok legdíszesb helyén a szentély keleti szelvényén állandóan a sz. szűznek, a többi kápolna koszorúból kiugró külön imolája volt; némely rendek mint a cisterci, a prémontrei, a szent Ferencz rendének egyik tartományának, ő volt fő védszentje, egész országok vallották pátrónájuknak, szóval az ő tisztelete általánossá lett. Így tehát nem lehet csodálni, hogy életének külön szakaival örömmel foglalkoztak az egyházi festők, s az egyház azokat három fő fejezetre osztván, nem csak a *rózsafüzéri titkokban*; hanem az üveg- zománcz- fal- és kicsided festészetben; valamint az arany — ezüst öntvényekben — az elefántcsont és fa faragmányokban is kiválólag előtűntette; és pedig annyira, hogy alig ismerünk több

ból néhány jelenetet tartalmaz. A történelmi rendet követvén, legelől a nagyobb képeket vesszük tekintetbe, melyeknek felső szögleteiben következetesen körszelvényekből összetett

fiókból álló ablakot, több táblából vagy osztályból álló oltárszárnyat, sőt még egyházi készletet u. m. oltárelőfüggőt vagy miseruhát, melyeken ezen képsorozattal ne találkoznánk.

Hadd álljon itt azon igen érdekes képkör, mely mint a *XIII-ik század* stylje utánzása, *Peinture sur verre* cím alatt, remek módon találta Didron *Annales Archéologiques*-ben. Minden kör 5 képből áll, melyek következéleg rendezvék:

2	4
	1
3	5

Az első üvegen *Les Joies de la Vierge* adatik elő:

1. helyen a *Nativitas*, a b. szűz nyugágyon fekszik, kezei közt az örvendező kised, lábainál a két lihegző állat. József ülve alszik. Az építészet köríves. 2-ik kép a *Visitatio*, ez nem mint másutt sziklavölgyben, hanem templom előtt megy végbe. Az építészet csúcsíves, tehát már az átmenetet jelöli. 3-ik kép, a kised Mária, a hagyomány szerint, szülei nagy öröme a templom 18 lépcsőjén felmegy, ezen előállítást másutt nem találtam. 4-ik: a három sz. király, a b. szűznek nimbusa van, a térdelő király leveszi koronáját midőn ajándékot nyújtja — a két társa feltett koronával mögötte áll. 5-dik az *angyali üdvözlés*, szokott módon, az angyal szózata, mint másutt, és pedig sokkal régiebb képeken is, (például a *wilteni ciboriumon* XIII század, *Jahrbuch der k. k. C. Commission* IV. 19. — a szt. *blasieni* casulán a XII-dik század első feléből. U. o. 117. l. s. a. t.) mondatszalonon áll, miért ezen modoru előállításból későbbi időre nem lehet következtetést huzni. — *Les douleurs de la Vierge* ugyanazon elrendezés mellett, foglalják 1. a feszületet három szeggel felszegezve; 2. Jézust a templomban tanítva; az építészet háromkaréyu íves. 3. bemutatás a templomban, a szolgálgyertyával és kosárral jelenik meg. 4. a kanaáni első csoda. 5. az Egyiptomba való távozás, a szokott modorban. — *Le triomphe de la Vierge*-ben. 1. Egy padon ül a bold. szűz az Atya-Istennel vagy Krisztussal. 2 és 4-ben három három füstölő angyal lebeg a levegőben 3-ikban a b. szűz halála, 5-ikben temetése foglaltatik.

Ez a rendes képkör; de így nem igen fordul elő hanem vagy az első bővítve adatik, vagy mind a kettőből, némelykor mind a háromból állítatnak össze egyes képek. Így a plocki kelyhen 1191—1247 közt: az angyali üdvözlés, a születést, az imádást, az egyiptomba való menekvést látjuk. *Jahrb. der k. k. Comm.* IV. 21; a verduni oltáron *Klosterneuburgban*: az üdvözlés, születés, környülméletetés, imádás és keresztelés vagyon. *l. Bericht des Alterthums-Verein in Wien.* IV. kötet. — A sz. blasieni Casulán XII. század elején, az angyali üdvözlés, születést, imádást, keresztelést s. a. t.; a wilteni ciboriumon, XIII. század, ezek vannak; 1. üdvözlés; 2. Erzsébetnél való látogás; 3. születés, 4. az angyal a pásztrokak jelenik meg; 5 és 6-dik 3 sz. király, 7. bemutatás a templomban. — Egy másik casulán: 1. az üdvözlés. 2. a látogatás. 3. a születés. 4. a pásztoroknak való angyali hirdetés. 5. a három sz. király. 6. a keresztelés. — De nemcsak ezen, hanem az előbbi századokból is vannak ilyen előállítások, mint azt több műemlék leírása tanúsítja; p. o:

Book-Covers, anterior to A. D. 700: I. Cover of a gospel of the sixth century (both sides)

1. In the centre the *Agnus Dei* executed in jewellery; above the Nativity; at the sides, six subjects from the gospel; below the massacre of the Innocents; at the angles, heads and Symbols of St. Matthew and St. Luke.

2. In the centre, a Cross jewellery; above, the Adoration of the kings; at the sides six subjects from the Life of Christ; below, the Marriage — feast at Cana, at the angles heads and symbols of st. Mark and st. John. *l. Arundel Society: Notices of Sculpture en ivory.*

Továbbá, a milanói kincstárban egy egyházi Diptychonon van görög felirással (Justinian utáni) 1. The Annonciation, 2. the Nativity, 3. The Baptisme of Christ; 4. the Presentation in temple, továbbá a keresztre feszítés, a sir-látogató nők, sat. u. o.

A VIII. vagy IX. századból:

Plaque d'ivoire dorée et coloriée, qui doit avoir fait la face d'un coffret ou reliquaire. Elle est divisée en huit compartimens: le premier représente l'annonciation; le 2-de la Visitation; le 3-ème la Circoncision; le 4-ème la Présentation au Temple; le 5-ème Jésus enseignant les docteurs; le 6-ème le

négyszög alakú ívezet alkalmaztatik, melynek díszítéseül az orr- és nyujtott három karély használtatnak.

Baptême du Christ; le 7-ième, les Pélerins d' Emmaüs, et le 8-ème, l' Entrée de Jésus-Christ à Jérusalem. Cabinet de M. Dusommerard. I. Trésor de numismatique et de glyptique. — Bas-reliefs et ornemens. Pl. II. 4.

A IX. századból egy gyönyörű *diptyque en Ivoire*, mely evangeliomos könyv táblájául szolgált a IX-ik századból; közepén a bold. szüz a kiseddel, ennek kezében a kereszt, mögöttük két angyal; a jobb szárnyon felül az annunciatio; alatta a Visitatio; továbbá Zachariás és Erzsébet a templom ajtaja előtt; ismét alatta az egyiptomi szökés. L. Trésor de Numismatique, Basreliefs et Ornaments II. Pl. IX.

Sz. *Bernward* hildesheimi kapuján (1015) is előfordul: On the right valve, in ascending order, are a series of subjects — known as „the joys and griefs of the Blessed Virgin“ 1. The Annunciation. 2. The Birth of Christ. 3. The Offerings of the Three kings. 4. The Presentation of Christ at the Temple sat. The Byzantine and Romanesque Court in the Crystal Palace 1854. 75.

A mi sorozatunk előjön a kora-gót párisi Notre-Dame-i kóruson is: 1. The Meeting of Mary and Elizabeth; beyond witch 2. is the Angel appearing to the Shepherds not in judiciously represented on a small scale, as an adjunct only to the actual history. 3. The nativity. 4. The Adoration of the Magi or Kings; 5. The massacre of the Innocents; 6. The flight into Egypt. 7. The circumcision. sat. Az előállítás a mienkkel egyez meg, l. The mediaeval court in the crystal Palace. 1854. 115. l. Ismét

A very beautiful Cellini altar-piece and shrine; of ebony, of architectural design, enriched with exquisite chasing in silver in high relief, of the Nativity, Crucifixion and Resurrection, the Virgin and angel Gabriel, small drawers beneath, with chasing of the Evangelists, the Baptism of Christ, and the flight into Egypt, the whole frame exquisitely mounted with small chasings in silver. l. „The Vienna Museum.“ Továbbá ugyanaz találtatik, p. o. A diptychon etc. A diptychon. Eight scenes from the life of the saviour, beginning at the bottom of the left wing, and running across the tablets. 1. The annunciation. 2. The nativity; 3. The adoration of the Magi; 4. Christ's entry into Jerusalem; 5. The holy supper; 6. The betrayal; 7. The Crucifixion; 8. Noli me tangere.

Itt a képek előállítása igen hasonlít sz. Margit oltárához; az első az angyal és Mária közt a virágedény, az angyal mondatszalaggal; a születés és a pásztorok egy képen; a három sz. király egyen — igen hasonló; a hódoló király koronáját kezében tartja, a b. koronás szüz egyszerű, Krisztus egy üngecskében van. Az építészet mint Margit oltárán a XIII. századból? l. Catalogue of the Fejér váry Ivories. 49. És még: Grand diptyque, ou chapelle portative à deux volets, en ivoire sculpté. Douze scènes de la vie et de la passion du Christ — XIV-è siècle. — Les sujets sont les suivans: La salutation angélique. — La nativité et les bergers conduits par l' étoile. — L' adoration des mages. — La présentation au temple. — Le baiser de Judas. — Le Christe á la colonne. — Le Calvaire. — La mise au sépulcre. — La résurrection. — L' ascension. — La descente du Saint-Esprit, et la gloire du Christ et de la Vierge. Musée des thermes et de l' hotel de Cluny. Catalogue 69. — A „quatorze scènes du nouveau testament; plaques émaillées sur argent. — XIV. siècle (1339-ből) felirat alatt a louvre-i zománczok közt ezek fordulnak elő: 1. L' *annonciation*, a főálló angyal és Mária közt virágedény van — az angyal mondatszalagot tart: Ave gracia-val; szárnyai zöld és barna színűek. — 2. *La Visitation*, la Vierge et sainte Elizabeth représentées debout, chacune d' elles appuyant la main sur le ventre de l' autre. 3. *La nativité*; a bold. szüz ágyban fekszik, sz. József mögötte térdel, a két állat sem hiányzik. 4. *L' Ange annonce aux bergers la naissance du Christ*. 5. *L' Adoration des Mages*; Jézuska, anyja térdén áll; a térdelő király 3 liliomos koronáját földre teszi. Mária és a két álló király fején ül a korona. 6. *La présentation au temple*; a b. szüz mögött fiatal szolga a gyertyát tartja és a kosarat az ajándékokkal. 7. *La fuite en Egypte*. 8. *Le Massacre des enfans* de Bethlehem. A többi Krisztus csodáira és szenvedésére vonatkozik. L. Laborde „Notice des Émaux du Musée du Louvre“ 116. l. Végre *Denon* museumának Catalogusában p. 144; XIV-ik Siècle-nél 689. Ivoire — deux bas-reliefs faisant pendant l' un à l' autre, et qui représentent: Premier bas-relief, partagé en deux registres: partie superieur: Jésus-Christ lavant les pieds de ses apôtres. — Lacène. Partie inferieure: L' Annonciation — La Vierge et sainte Elisabeth. — L' adoration des bergers. Second basrelief: Partie superieure: la Trahison de Judas, inferieure: le *Massacre des Innocents*; l' adoration des rois. Ces différents scènes se passent sous des arceaux gothiques richement décorés. sat. sat.

A szekrénytől jobbra, felül a 2-dik szárnyon előállítatik az angyali üdvözlés szokott módon. A szentfényű b. szűz egyszerű támlaszékben ül, baljában nyitott könyv, jobbával csodálkozását látszik kifejezni. A kiterjesztett szárnyú angyal mondatszalatot göngyöltet ki előtte, melyet baljában tart, jobbának mutatóját, mintegy követsége bebizonyítására, emeli. A főcsoporthoz közelebbi képen a b. szűz szentfényű rokonával Erzsébettel találkozik s azt öleli. Baljában ismét imakönyv vagyon. Ezen kép alatt az angyal a pásztorkat tudósítja az üdvözítő születéséről, és jobbával mutat a szomszéd képre, melyen a kisdéd Jézus jászolban ökor- és számártól környezve, szűz anyja pedig nyugágyon fekszik; sz. József, mint másutt is, nimbus nélkül mögötte áll. Eme kép már elrendezésében is nagyon különbözik az utóbbiaktól, melyeken a kisdéd előbb jászolban a földön, majd szénán a puszta földön fekszik, szülei körülötte térdelnek, sz. József pedig rendesen gyertyát tart kezében, hogy ez által az éjt jelentse.

A balszárnyak felső sorában a második táblán a bold. szűz fénykörrel és koronával diszesítve, az első képen látható támlás székhez hasonlóan ül, baljában könyvet tart, térdén a fény és korona nélküli, mint a szobrocskán öltözött kisdéd áll; és az előtte jobbra térdelő, koronáját a földre tevő királynak, balkezeiben tartott nagyobb, kehely alakú edényét mindkét kezével fogdossa. A szekrényhez közelebbi képen a másik két király áll,*) a második ősz szakállas, a harmadik tiszta arczezal bir. Mindkettőnek fején a korona, mindketten jobbjukban födeles kelyhet tartanak, míg baljaikat magyarázgatva emelik.

Az alsó képeken az, mely közelebb áll a középrészhez, az üdvözítőnek a templomban való felajánlásával ismertet meg. Az öreg Simeon sz. fényű baráthoz hasonlít, bő ruhája csuklyával bir és kötéllel látszik övedzve lenni, anyjától a kisdedet átveszi, ez jobbában ismét könyvet tart. Mögöttük sz. Anna áll, jobbában kosárával, baljában nagy gyertyával. — Az Egyiptomba való kiköltözést ábrázolja a legközelebbi nagyobb kép. A bold. szűz a szomoruan haladó számaron ül, a kisdéd be van pólyázva, sz. József honán nyugvó boton viszi a podgyászt, jobbjuk a számar nyakán nyugszik. Ruhája, egyszerű zubbony, csak térdig ér, szentfénye nincsen.

Ezekkel a Mária-cyclus be van fejezve. A félszárnyak hosszukás négyszögű mezején egyes álló szentek vannak ábrázolva, kik közt a jobbik felsőben, ki fiatal s baljában könyvet tart, Sz. János, az alsóban, ki kést tart baljában, könyvet pedig jobb kezében, sz. Bertalan**) apostolokat vélem rejteni. Mindketten balra néznek. Bal oldalon ezeknek felelőleg jobbra néz két majdnem egyenlő alak, mind a kettő jobbában könyvet, baljában palmaágot tart. Mind ez sok szentnek jegyméje, azért határozottan nem is állíthatjuk kiket képviseljenek.

Valóban lapokat kellene beírnom, ha mind elő akarnám számlálni azon műdarabokat, egészen a legujabb ideig, melyeken ezen képkör vagy egészben, vagy részletenkint előfordul. De ezekre ugy is könnyen reá fog akadni akárki, a ki a középkori műemlékekről szóló munkákat figyelemmel forgatja.

*) Alap nélküli tehát azon állítás (Horn. Taschbuch. 101. l.) hogy ezen oltáron egyedül egy áldozó király jelenik meg, holott mint látjuk a másik kettő a szomszéd lapon van lefestve. — Hasonló kép fordul elő a germanisches Nationalmuseumban, Nürnbergben, melynek leírása 9. lapján, 20. pont alatt ezt olvassuk: *Anbetung des Christkindes durch einen der h. 3 Könige*, von einem unbekanntem Meister des XV. Jahrhunderts. Alkalmazint ez is valami keskeny oltárszárny, melyen több személyt a festő nem csoportosíthatott, és így a másik két király az elveszett melléktáblára jutott.

**) Nem pedig *Erasmus*, mint Luczenbacher úr az idézett „Magyar hajdan és jelen“ 46. l. 2. jegyzetében véli.

A régi szent képeken, főleg azokon, melyek a bold. szüzet ábrázolják, sohasem hiányozhatnak a felhőkben lebegő angyalok seregei. Ezen oltárkán a helynek sajátos beosztása miatt ez lehetlen volt, de azért, kellő számmal vannak az éneklő és zenélő angyalok*) elrendezve, úgy, hogy nemcsak az ormokat mind az elő- mind a hátlapon elfoglalják, hanem, hogy a hátsó szárnyakon még két oldalról a szekrényhez legközelebb álló fiókoknak két négyszögű terén is előfordulnak. Képvisele vannak a fuvó, húros és ütés által hangzó szerek, és pedig 7 fuvó, 5 húros, 4 pengő és dobalaku szerszám. A jobboldali ferdénydedben 1) *fuvolyás angyal* van, és jobbra fordul; 2) szomszédja arczczal áll a néző felé és *csengő tányért* üt össze; 3) a félháromszögben ismét jobbra néző s kissé lehajló alakocská szintén ily szerrel él. A baloldalon a ferdénydedben balra fordult 4) hosszú kürtöt fúj; a középső arczczal 5) czitharát penget, a félháromszögben álló ismét balra hajló és baljában tartott kézi dobocskán dobol. A hátsó zenélő karral folytatván leírásunkat, először a balszárnyon levőket, mint a melyek a jobboldalu előlap hátát foglalják, a ferdénydedes oromban balra forduló angyal 7) hegedül, az épen alatta arczczal felénk álló 8) furulyaformát kezel; a legalsó pedig 9) mandurát penget; a középső ormu arczczal néz, és 10) mint elődje manduráz, míg a félháromszögben lefelé balra hajló alakocská 11) furulyáz. — A jobb szárnyuak (az előlap balszárnya hátán levők) közt a ferdénydedes oromban jobbra forduló 12) kürtöl, és balkezét csipejére támasztja. Az alatta álló 13) két kezével egyegy kürtöt tart és azokat fújja; a legalsó 14) az 5-dikhez hasonlóan czitharáz; a középső azonban arczczal felénk forduló 15) két kezével két dobon játszik, míg végre a félháromszögben álló lapból énekel, vagy talán Pán sipját fújja. Áttérvén a közép fiók képeire, a baloldalon kezdem a leírást, mert ezen a legelőkelőbb alakok vannak és a jobb, középlapnak felelnek meg. E négy képen rendesen két apostol áll,**) mint kik a bold. szüz halálánál és mennybemenetelénél kitünően szerepelnek. A felső képen egymásfelé fordulva, mint azt a többi apostoloknál is látjuk, mindegyik jobbájában könyvet tart, jobbról sz. Péter áll kulcsával, a rajz szerint szakálatlan, balról sz. Pál balját hosszú egyenes kardra támasztva. Ezek alatt egyik, ki jobbra van, késfélét emel, a másik egyenes kardot vállára támaszt; a jobb oldalon (a balszárnyak közép fiókján, felül a jobb oldali a kardot egyenesen fölfelé tartja, szomszédja vándorbotot tart baljában: alul a jobbra álló lándzsát tart, sz. Tamás, a másik egyenes kardra támaszkodik, az idősb Jakab?

A legszélső, jobb, keskeny képeken felül a befelé, jobbra forduló koronás szent Katalin ábrázolatik, jobbájában az éles fogu kereket tartja vállához, baljában a pálmaág; az alsó női alak jobbát kiterjesztve emeli, balra néz és baljában egyenszáru keresztet tart, lábainál valamely állat (Haeuffler sárkánynak mondja), fekszik keresztben. Ez sz. Margit

*) Ilyen angyalok előfordulnak az újabb képeken is, bár ritkábban, mert többnyire csak szárnyas fővel, test nélkül ábrázolják a festők.

**) Az apostolok sorozata a hiszekegy szerint ez: Péter, András, idősb Jakab, János, Fülöp, Bertalan, Tamás, Máthé, az ifjabb Jakab, Simon, Thádé, Mátyás. — Ezek gyakran csak könyvvel kezükben állítatnak elő, főleg a legrégebb időben, de későbbben szokott mártýromsági jelvényeikkel is fordulnak elő.

Erre vonatkozólag egy helyet idézünk: We recognise the statue of St. Peter with a key; St. John with his chalice; St. Andrew with the peculiar cross called of his name; St. Mathias with his hat-
chet; one apparently with a club, St. Jude. Four more carry a sword and book each. Two have books clasped to their breasts; and the remaining one wears the pilgrim's cap and scalloped shell, which distinguish St. James the Greater, (Sant Jago of Compostella.) l. The Byzantine and Romanesque Court in the Crystal Palace. 1854. 62. L. tovább: Otte, Handbuch der kirchlichen Kunst-Archäologie. Leipzig. 1854. 318. l. Die Apostel cikket.

lenne. E szentnek ruhája derekán van összekötve, köpenye nincsen. Ezeknek a jobb oldalon (bal szárnyon) felel meg a felső kisebb mezőn, a balra befelé néző nő, jobbában könyvet, baljában tornyot tart, sz. Borbála? az alsó pedig jobbra kifelé fordul, jobbában keresztet tart, baljában könyvet.

A szekrény hátsó része egészen megfelel elejének. A talapzat csak abban különbözik, hogy az üveg hiányzik, és a ferde lapnak mind az öt mezeje a kétsorú kereszteslevél diszitménnyel van ékesítve. — A szekrény háta is tökéletesen felel meg a szobor mögötti lombozatos disznek, csak hogy ez itt támok által három mezőre oszlik, melyek mindegyike egy csúcsíves fülkének megfelel. A diszitmény itt tisztán kivehető, t. i. három, egyik szögleten álló dűlenyből, melynek közepét négy kereszt alakulag álló levél átmérőjében oszt, felül alul egy nyélből eredő, de ketté ágazó és töve felé hajlott repkény levél jön ki, oldalt ezen disz nincs kifejlődve; legfelül pedig a csúcslevelek oldalt látszanak és a nyél kettéhasadásánál egy repkényvirágfürt emelkedik.

Magát a műnek művezetét vevén tekintetbe, meg kell vallanunk, hogy valamint a rajznak szabályosságára, az arányok helyességére, úgy a kivitelnek tökélyére nézve, ezen oltárkát a becsesebb kisdéd-művek közé számíthatjuk, valamint a szobrászati, úgy a zománczolt részre nézve is. A zománczos táblácskákba a körülvonalzás bele van karczolva, s ezekre a tisztán átlátszó üveg folyadék úgy elterjesztve, hogy a feketéseknek látszó karczoknak mélyebb színezése egyedül az üvegfolyatnak vastagabb volta által képeztetik. Itt kevés színnel a legkellemesb változatosság éretett el; a lég átlátszóan kék háttéréről és a felhők barnás színezetének elevenségéről az alakok szépen lépnek ki az előtérre. A ruházat, viola, vörös, zöld, arany színű. A talapzat keresztlevelei, valamint egyéb részek, úgy a tetőzet is aránylag a zománcz ékességben, valóban tündöklenek.

Ismervén a sz. Margit oltárának századok óta nevezett ezüstművet, két fontos kérdés támad; az első: lehet-e ezen ájtatossági készletet a XIII-ik század második felének, melyben a boldog. szüz élt tulajdonítani? A második: ha ezen oltárka valóban ama korszaknak műve, lehet-e azért a királyi szüz tulajdonának elismerni?

Ezen két, reánk nézve igen érdekes kérdésre fogok a következőkben felelni, egyiránt távol tartván magamat azon laicus hiszékenységtől, mely a XV-ik és XVI-iki századbéli műveket is minden ítézet nélkül első királyaink idejének nimbusába szeret burkolni, valamint azon túlságos kételkedéstől, mely a mai irodalomban oly túlnyomó szerepet viszen, hogy még a legbiztosabb tényálladékot is tagadja, mivel valamely szaktudomány terén néhány, vagy sok hamis állításra akadt. Hogy semmi fáradságot nem kimélttem ezen vizsgálat minden oldalról való kikémlésére, hogy minden közelíthető kutfőt lelkiismeretesen átforgattam, és a régi irományokban is böngésztem, sőt hogy magam kezdetben a *kerek tagadás* álláspontját foglaltam el, meg kell vallanom. Az eredmény az első kérdésre igenlőleg ütött ki, a másodikra nézve csak a valószínűség ködképeig érhettem. De jelenleg ez is valami. Megjöhet az idő, hogy egy szerencsés eset által biztosabb adatok nyomára jövünk, és a ködöt ezen kérdésben is eloszlathatjuk.

Nem szenved semmi kétséget, hogy az *építészeti műemlékeket* tekintve, eddigi kutatásaink eredménye abban öszzpontosul, hogy a *csúcsíves styl* Franciaországban a XII-ik század negyedik tizedében *keletkezvén*, keletfelé való haladásában Rajna vidékein a XIII-ik század *harmadik*,*) nálunk *hatodik* tizedében lépett fel, és pedig a budai, akkor nyulszigeté-

*) A csúcsívet törött alakjaival, mint a lóherívvel, a szigszögívvel, a patkóívvel, keletről hozták be Németországba, eleinte váltogatva a kerekívvel fordul elő, mint szerény csarnokív, és a kereszt-

nek nevezett, Margit kolostor épületén, s mindjárt utána a budai vár parochialis templomán; és a *fejlődés* szintén nyugatról keletre menő utat követte, a csúcsíves styl t. i. fénypolczát Franciaországban már a XIII-ik században érte el, Németországban csak a XIV-dikben, nálunk még a XV-ik is mutatja fel egyes gyöngyeit. L. Múregészeti Kalauz II. 55. l. Szintén tagadhatatlan, hogy a különféle korszaku egyházi edények és készletek, minden tekintet nélkül anyagukra nézve, melyből készültek, szorosán és következetesen követik az építményeket nemcsak utánzó részletekben, a szobrászat és a díszítmények alkalmazásában a kor styljét, úgy hogy ki annak alapelveivel megbarátkozott, ezeket, vagy ezek egyes töredékeit is fogja biztossággal oda sorolni, hová keletkeztekre való tekintetnél fogva tartoznak.

Ezeket alapelvekűl előre bocsátva, nem lehet tagadni, hogy míg az építményeket illető szabály némi következetességgel tévovázás nélkül alkalmazható, a kisebb művészetnek ide-oda könnyen mozdítható tárgyai, ezen, nyugatról keletre bizonyos századokon át lassan és rendesen haladó törvény alá nem eshetnek, mert míg az építmények a helyhez lekötve, az építészeti szabályok pedig csak lassan terjednek, és az egy helyhez sokáig kötött építészeti társulatai csak a hosszabb tapasztalás után fogadják el mások elveit, addig a kisebb készletek mesterei könnyen mehetnek át egyik országból a másikba, műveik pedig fejedelmi ajándék, vagy kereskedés útján évek alatt teszik meg azon utat, melyhez az építészeti változásoknak évtizedek, félszázadok szükségesek.

Ha az egyháznak számos, nagyszerű, a hívek ajtatosságát ébresztő ereklyetartóit vesszük tekintetbe, melyek a középkori templomok kincstári lajstromaiban előfordulnak, vagy mainap a külföld gazdag szertartási készletei közt őriztetnek, látjuk, hogy azon szekrények, mutató edények, békesség táblái, mind a byzanti vagy román imolákat utánozzák vagy a kerekívű kornak tagadhatlan jellegével bírnak. Hogy ezen ízlés következetesen a házi ajtatosság kisebb tárgyaira is átment, igen természetes, mint azt az egyházi vagy világi muzeumok XI-ik vagy XII-ik századbeli egyes kitűnő és nagyrabecsült darabjai tanúsítják.

Igaz ugyan, hogy ki a kérdéses oltárkát műkedvelő szemmel tekinti, azt inkább a XIV-ik vagy XV-ik század szüleményének fogja tartani, és főleg Magyarországra nézve, ezen nézete némi valószínűséggel is fog birni; de ki e remekművet tüzetesen vizsgálja, építészeti, szobrászati és festészeti művészetét szigorubb bírálat alá veszi, meg fog győződni arról, hogy ha ezen mű, mint fel kell tennünk, zománczai miatt Olaszországban, Rajna vidékén, vagy Franciaországban készült,*) nemcsak hogy semmit sem tartalmaz,

---

boltozatokon, későbbben tagozva a kerekpárkányon, a kapuzatokon, toronyablakokon. — Németországban már a XI. században (1095) jön elő. L. Otte Handbuch der kirchlichen Kunst- und Archaeologie des deutschen Mittelalters 68. l. — Csakhogy még ezen korban a táмок és toronykák rendszere még nincsen úgy kifejlődve mint oltárkánkon.

*) *Primisser* Horm. und Medny. Taschenbuch 1824. 103. lapján valamely német mesternek akarja tulajdonítani sz. Margit oltárát, mivel nemzetének építészeti styljét oly jelesen értette; sőt hazafias indulatja még tovább vitte és *bécsi* művészt említ, mivel az aranyművesség a XIII-dik században az iparos városban már nagyon virágozhatott, mert azon ötvösök egyike már 1320-ban a kloszterneuburgi zárda nagybecsű verduni oltárát az égés után ismét remekül összeállította. — Felhozhatnánk mi is jeles aranyműveseket hazánkból. A legrégebb okmányok szerint szent István és utódai az általuk alapított monostoroknak rendesen aranyműveseket is ajándékoztak, hogy a keletkező egyházi kincstárak számára a szükséges szereket készítsék; de mivel alig tudjuk bizonyítani, hogy minálunk a zománczozás, mely e dicső műemléken oly kitűnő szerepet játszik, gyakoroltatott-e oly remek módon honunk területén, főleg

mi azon kor, t. i. a XIII-ik század utolsó tizedeivel ellenkeznek, hanem inkább hasonló több olyan műhöz, melyet a feltételezett időben külföldön készültnek, azon országok szak-tudósaitól is tartatnak.

Az első és legnehezebb akadályt azok gördíthetnék elénk, kik a *Margit oltár* szárnyas voltát hoznák fel kétségül, minthogy bizonyos, hogy a XIII-ik és még a XIV-ik században is újra nagy használatban voltak a házikó, a sir alakok ereklyetartókul, mint ezt a fennmaradt műdarabok és a régi leltárok bizonyítják. Bajos is meghatározni, mely időtájt keletkeztek legyen a szárnyoltárok, és vajjon nem előzték-e meg ezeket a házi oltárkák ezen alakban? Ezen kérdés tüzetes eldöntése bizonyos horgonyul szolgálna ezen értekezésünknel is, bár annak tárgyát, egy perczig sem kételkedhetünk, hogy jogosan a XIII-ik század második felébe helyezhetjük. — Igen jól tudom, hogy könnyen lehetne ezen oltárkákat már a kereszténység első századaiban használt és a pogányoktól átvett diptychonok- és triptychonoktól származtatni, de erre azt fogják válaszolni, hogy ezek *nem ereklyetartók* hanem csak *emléktáblák* voltak,*) melyekből a *sátoros oltár* (Ciborienaltar) lassankinti elmellőzésével — itt-ott, mint p. o. a regensburgi dómban ma is található, — következtek a *szent szekrények* (Heiligenschreine) faragott szent képekkel, és festett szárnyakkal, melyek csak nagyobb ünnepek alkalmával kinyittattak, vagy nem is voltak bezárhatóak. — A közép faragványokat a XVII. században a mai festett képek helyesítették, az ereklyetartók pedig többnyire üvegszekrény alakban állítottak fel az oltár asztalára.

A mi az ereklyetartóknak szárnysekre váló átváltoztatását illeti, erre nézve ez az én eszmém, melyet a régi oltár tanulmányozásából származtatni kísértettem. Tudva van, hogy a régi basilikák sátoroltárai körül lévő korlátokat igen diszes ajtócskák-*kal, portes saintes* minőségben elzárák, I. Lenoir *Architecture monastique* I. 193. és így a szentélyt a templom hajójától elválasztó falat kiegészíték. Így tehát a ciboriumos oltár a rácsozat közepén *oltárszekrény*é vált volna, a szent ajtó pedig *oltárszárnyakká*. Még jobbat nem tudunk, talán e véleményét el lehetne fogadni. — Elég az, hogy ilyen szárny-

---

pedig, mivel e remek darabon Magyarország szentjei, mint sz. István, sz. László, sz. Imre elő nem fordulnak, a hol alig ismerünk határozottan honi építményt vagy ilyesféle művet, melyeken az akkori divat szerint helyüket nem foglalnék, nem hihetjük, hogy ezen művet a magyar király mondva csináltatta volna magyar művész által kedves leánya számára, hanem, hogy külföldön, hol a zománczozás nagyban divott, készülvén, mint az akkor keletkező izlésnek mesterdarabja, illő ajándéku királyi udvarunkba és sok egyéb jeles műkincsesel a királyi apácza házi ajtatosági készlete közé került.

*) Seitdem die christliche Kirche sich eine eigene Kunst schuf, nahm sie das Elfenbein als willkommenen Stoff an, und verwendete ihn zu mancherlei Geräth. Sie pflanzte die alte Weise der Diptychen und Triptychen fort, aber so, dass die Schnitzereien, welche religiöse Gegenstände alten und neuen Testamentes darstellen, auf die innere Seite angebracht werden, und Sie bedienten sich dieser Geräthe als kleiner tragbarer Altäre oder Altarschreine für den privaten und Hausgebrauch. Die Mönche von St.-Gallen waren sehr geschickt in der Anfertigung solcher Tafelchen. Mittl. des k. k. österr. Museums für Kunst und Industrie 1866. 162. — The *tabula, retablement* or *tavola* — a *variety of the triptych*, but formed in one piece without doors — a picture painted on panel and placed above the altar, after the manner of a modern altar-piece. These *tabulae* are referred to at a very early period; and from their small size and portability Mr. Blackburne presumes that they generally preceded the use of mural painting for altar and general decoration. Mention of these *tables* occurs from the *ninth century* to the Reformation; but from the comparative ease with which they may have been destroyed and defaced, scarcely any have come down to our days, — és alább: Of these paintings we possess now scarcely any remains; but their abundance in Germany and Flanders, from whence much of our pictorial art was derived, and the constant reference made to, and descriptions given of them, in inventories and other documents, de-

oltárkák már a legrégebb időben, nem mint egyszerűen összecsapható emléktáblák, hanem egészen a Margitoltár alakjában, mint **lábbal**, színes, zománczos, képes szárnyakkal ellátott szekrények, említetnek.*)

A csúcsívek, melyek sz. Margit oltárkáján előfordulnak ily nyomott alakban, nemcsak a külföldi emlékeken, de minálunk is fordulnak elő IV. Béla király idejében; a többi díszítményeken pedig, valamint a kifejlett egyszerű támrendszerben semmi sincsen, mi a góthika egyszerű, fejledező rendszerével ellenkeznék, sőt ellenkezőleg mint az egyházi műveken, úgy a pecséteken és érmeiken is éppen azon alakban használtatnak.**)

monstrale the universality of their employment. The mediaeval Court in the Crystal palace. 32. l. Továbbá, a XIII-ik században mondja B. Sacken Denkmaler I. 127. l. történt a sátoros-oltárnak a felemelkedő góth, és belőle fejlődő szárnyas-oltárrá való átváltoztatása a diptychonokból, melyek már most a szentek nevei helyett, magukat a szenteket tartalmazták. Gyakran az oltár több 5—6'nyi táblából áll, melyeket fülkékbe és építészeti keretekbe alkalmaztak, mint a verduni hirneves oltár, antependiumból származott. Ezen oltáralak a XV-ik században főleg Némethonban divatozott. — Minden tankönyvben, minden szakleírásban, mely ezen váltószekrénykéket — Flügel, Wandelaltare — tárgyalja, azt tanítják, azt állítják hogy a 3—5 részekből álló faragványokkal, és festvényekkel díszített táblák előbb az oltárokon, az évfordulók napjain a jötevők emlékeire felállítottak, későbbben egy főjelenetet tartalmazó szekrénynek szárnyaiul alkalmaztatván, századokig az oltárok szerves részeit tették. Ezeket mindenütt találjuk, a nélkül, hogy egy szakíró azoknak keletkezési korát meghatározta volna.

*) A Trésor de la sainte-Chapelle de Bourgesnak 1405-ből van Inventariuma; maga a kincs többnyire a XIII. századból való, a 8. pont így hangzik: 8. Item. Un tabernacle d'argent doré, ouvré de maçonnerie, fermant a deux huiselles emailés par dehors d'une Annonciation. Et lesdits huiselles, par dedans, avec le pied sur quoy porte ledit tabernacle, sont garnis de pierrerie. . . . Et au bout dessus est une croix. . . . et dedans ledit tabernacle une Annonciation d'or, et est l'image de Notre-Dame, grosse d'un saphir. . . . Et pése lesdits images, . . . avec la clef de la voute trois marcs trois onces, et ledit tabernacle avec le pied, huit; et autres choses servant au dit Tabernacle, cinquante — huit marcs. Didr. Ann. Arch. X. 143. — 16. Item. Un grand tabernacle d'argent doré, ou il y a un image de saint Georges, á cheval, tenant sous luy un serpent, fermant a huisells, (petites portes, historiées de sujets en email) émaille dedans et dehors de plusieurs histoires; et au-dessus, a une Annonciation, Dieu le Père, deux anges aux côtes, tenant la croix, la couronne d'épines, lance et cloux de Note-Seigneur! Et entour l'entablement dudit tabernacle garni de pierrerie. . . . Pezant tout ensemble quatre viugt sept marcs. Didr. Ann. Arch. X. 211. Továbbá:

Ymago eburnea beatae Virginis cum filio in brachio. És: Quedam ymago eburnea beatae Virginis cum filio in brachio, cum Tabulis quibus clauditur, et pluribus aliis ymaginibus in ipsis tabulis intrinsecus. Inventarium Bonif. VIII. Didr. Annal. XVIII. 32.

Ujabb időből is egyet ismerek, mely a bécsi császári mű- és ipar muzeumban 1866-ban marcius havában ki volt állítva. Ezen ereklyetartó *Mária-Scheinből* való a Lungauból, és aranyozott-ezüst anyagból van, szárnyakkal.

Ámbár igaz, hogy azon számos reliquiarium közt, melyek az archaeologiai munkálatokban előfordulnak, egyet sem találtam, mely a mienkhez egészen hasonló lenne, mégis vannak egyes művek, melyek ennek eszméjét magukban foglalják. Így II. Pascal pápa, ezüstből való aranyozott reliquiariuma a XII-ik századból, mely szárnyas és *lábon áll*; egy másik a XIII-ik századból triptychon (ezeket Passeri a Gorii Thesaurusához való bevezetésében XIV. l. Hagiothyriseknek nevezi) az az a középlap, két féllap által zárható reliquiaire. Didron. Ann. Arch. XX, 219. Ide tartozik a reliquiaire, Passion de Jésus Christ, *Vierge ouvrante* (azaz: az ülő b. szüz szobrocskája kinyitható) en ivoire XIII. siècle, au Louvre a *lábán* Krisztus születése tárgyalatik, mint Margit oltárán, de sz. József nélkül. U. o. 360. l.

**) A csúcsívet illetőleg az már a XIII. században igen gyakran fordul elő a kisebb művészeti műemlékeken, Viollet-le-Duc remek munkájában. Így a többi között a Saint-Chapelle oltárán (1240 — 1250) a szekrénykéek góth izlésűek: pag. 36. ilyen a valcabrérei p. 38; a cassette a st. denisi oltáron, a la Chapelle de la Vierge blanche-on 45. l.; ilyen a XIII. századbeli mintának körülete. Didron. Ann. Arch. XIII. 85.; még inkább pedig olyanok a XIV. század elejebeli.

A három *szobrocska*, mely a szekrényke legfőbb díszét teszi egyszerű méltóságában, ruházatában és mellékleteiben semmit sem foglal, mi a XIII-ik század felfogásával és művészeti gyakorlatával ellenkeznék. Az egyes sz. képek pedig úgy vannak *Mária örvendetes cyclusa* szerint elrendezve, hogy azokat sem az előbbi, sem az utóbbi századokba épen nem lehet berendezni. Ugyanezt kell állítanunk az émaillirozott festészeti részletekről is,*) melyek az elég bőséges és változatos tárgyakban, u. m. a Máriacyclus, az apostolok, a zenélő angyali karban,**) sőt még az elő- és hátlap gazdag lombozatában, valamint a ta-

Még inkább látni ezen ivezetet a XIII-ik századbeli pecséteken nemcsak Franciaországban, a hol főleg a királynék hosszukás, mandorlaalakú pecsétjei ilyen góth izlésű mennyezettel bírnak, hanem a mieink közül is, p. o. az 1271-iki nyitrai, 1297-iki zágrábi, melyek már góthizálnak, és a fenebbi évek-nél, melyekben t. i. az okmányok, melyeken függnek, keltek, régiebbek.

*) Legnagyobb ellenvetéssel nyomhatnának azok, kik a felkapott vélemény szerint az „émaux de basse taille“ vagy „émaux dits translucides“-ket sokkal későbbi korba t. i. a XIV-ik századba helyezik, s így oltárunk ellen még a legsúlyosb érvekkel harcolnának. Ezek ellen szabad legyen De Laborde „Notice des émaux“ című jeles munkájából ezeket felhoznom: Il faillait à l'Italie, il faillait à la France, où l'orfèvrerie était si avancée, il fallut plus tard aux Flandres, pour satisfaire aux goûts de leur somptueuse cour, il fallut, enfin, à l'Europe entière, qui s'était éprise de ces bijoux, un procédé qui convint à la fois aux artistes et aux hommes de goût, s'ils pouvaient associer aux pierreries enchassées, aux ciselures fines, des émaux qui fussent égaux aux unes et aux autres en pureté de travail, qui leur fussent supérieures en éclat de couleur, qui répondissent, enfin à l'expression heureuse de Vasari: „Une sorte de sculpture associée à la peinture.“ — L'émail translucide harmonisait les travaux des orfèvres et d'une ciselure incomplète faisait un tableau parfait. — Felhozván a VIII-ik századbeli olasz zomanczokat, melyeket Pisai János készített, folytatja: Toutes les nations qui cultivaient les arts se l'approprièrent rapidement et facilement. La France fut la première à suivre l'Italie, et ses orfèvres, du nord au sud, de l'est à l'ouest, prouvèrent, dès le XII-e siècle, qu'ils pouvaient la suivre avec bonheur. Le fait est prouvé pour Montpellier au XII-e siècle. 104—108 lapig. Hasonlólag nyilatkozik, bár későbbre teszi Falke, ki az émail translucide-ről ezt írja: Eine gänzliche Umwandlung der Emailtechnik ging aller Wahrscheinlichkeit nach von Italien aus, wo im XIV. Jahrhundert die neue Art entstanden zu sein scheint. — Des neue Email überzog ein Relief von sehr geringer, kaum sichtbarer Erhabenheit, und ist völlig durchsichtig, denn die darunter befindliche Gravirung des Metalls muss die Zeichnung ergeben. Man hat daher auch mit Recht diese Art *Email translucide* genannt. Mitth. des k. k. Museums für Kunst und Industrie 1866. 199.

***) Nagyobb számmal előfordulnak a zenélő angyalok oltárkánkon, de ezeknek tartása és szereik, nemcsak hogy nem ellenkeznek avval, hogy Margit oltárát a XIII. század végére tehesük, sőt épen annak, azon korba való helyzetetését követelik. Az angyalok kara itt épen úgy körülveszi az oltár többi jeleneteit, t. i. a Máriacyclust és az apostolok egész testületét, mint ezt másutt is látjuk a legrégebb képeken és faragmányokon, mert az angyaloknak, valamint az ó- úgy az új testamentomban is oly gyakran említett karai, a szent előállítások kiegészítéséhez, az üdvözítő és boldogságos anyja dicsőítéséhez tartoztak. Így az arundeli társaság 1855-ben kiadott: Notices of sculpture en ivoryben egy faragmányon Justinian utáni időből, elő van állítva: The glorification of the Virgin and Child *a midst a multitude of Angels and saints.* — A trauí templom (1240-ból való) kapuzatán az angyalok egész serege lebegi körül a főtárgyat, Jahrbuch der k. k. Cent. Commission. V. k. — A fenemlített Notices of sculpture-ben a XIII. századból két ízben jön elő egymásután a 48. l. *Virgin and Child glorified by angels.*

A mi pedig a zenélő angyalokat illeti, arra is hozhatok fel példát. Pán sipja, a kürtök, hegedűk és külön alakú citharák, a kettős fuvolya már a VIII-ik, IX-ik században fordulnak elő a képeken. A IX. században már 24 különféle hangszer ismertek, melyek a mi zomanczainkon előfordulókkal nagyon megegyeznek; a XIV. század pedig már 34-nek emlegeti különféle nevét. Erre nézve igen érdekes összehasonlítani B. Sacken die Ambraser-Sammlung II. 144. és k. k. II. és Didron Annales Archeologiques IV. kötetében és k. k. álló czikkeit: Instruments de musique-ról. — Itten talán elég lesz említeni egy XI—XII. századbeli padlatot, melyen felül, középett, Dávid király ül, jobbára egy hegedűs és egy hárfás, balra egy hárfás és egy hegedűs. Alul középen két ember hegedűt húz fel, jobbra (szerét nem lehet

lapzat izlésteljes diszítványében épen semmit sem foglal, mit a legkicsindesb fürkészség után stylellesnek, vagy a későbbi korba tartozónak kellene vallanunk.

Hátra van, hogy még azt bebizonyítsam, hogy ezen oltárka valóban sz. Margit, IV. Béla királynak leányáé volt. Akármennyire forgattam a reánk maradt kutfőket, ezen műkincsnek egykoru hiteles nyomára nem akadhattam ugyan, hanem hogy sz. Margit legkitünőbb kegyelettel viseltetett a sz. képek és a szentek ereklyéji iránt, azt élete rajzának több helyéből lehet bebizonyítani. Így igaz, hogy a szent királyi szűz semmibe sem véve a felséges szülőtől neki ajándékozott földi kincseket, és hogy azokat előjárónéja közbenjárásával szent és jótékony czélokra fordítá, mint életirója*) tanusítja: Mykoron Béla kyal, kyalne Azzon, es Istvan kyal, es egyeb atyafyay Zent Margit azzonak hoznak vala aranyat, ezeusteut, penzt, aranyas barsont, Zent Margit azzon ezekben semmit nem akar vala maganak venni, hanem elkeuldy az Priorissanak egyhaznak dolgara s. a. t. Pray Vita S. Eliz. et Marg. 283. lap lásd 299. lapot is. De hogy mindazonáltal még is birt maga is drága ajtatossági készlettel**) kitünik a következőkből: Mihelen Zent Margyt azzon az beteg sorornak ada az orvossagot, legottan az beteg el vezte nyelveet es okossagat ezeet; ezt latvan zent Margyt azzon, jgen meg iyede, hog ne lenne ez soror halalanak oka, hog ky kyvan vala lenni egessegenek oka; de maga nagy hamarsaggal el keulde egy sorort, es hagyta el hozni az eu aranybol chynalt tablayat, mely tablaban vadtak nagy sok zenteknek ereklyeek, es az eleven zent keresztfa. Ez tablat zent Margyt azzon, mind eyel, mind nappal, mykoron jmadkozjk vala, zemeynek eleutte targya vala. Ez tablanak eleutte le eseeek zent Margyt azzon s. a. t. Pray Vita S. Elisabethae et b. Margaritae 320. l. Nem tartjuk igen erőszakosnak a magyarázatot, ha ez aranybol chynalt tablaya alatt, melyben

kivenni) és egy trombitás; balra egy zenész, kinek szerét a padlat hibás volta miatt nem lehet látni, és egy másik trombitás. Didron. Ann. Arch. XX. 57. Továbbá:

A lincolni faragványokról olvassuk: An angel sounds a trumpet energetically as „proclaiming the name of The Lord.“—An angel blowing two trumpets. — An angel playing a pipe and tabret. — The following play on the dulcimer and viol. — An angel playing on a harpe. Ugyanott: Angels, from the last Judgment, at Rheims Cathedral, szintén egyik kürtöl. Ismét a lincolni faragványok közt: Two angels, one playing a sort of cithera with a point, the other with a harpe. — An angel with cymbals. — An angel playing on a harp. The mediaeval court in the Crystal Palace. 1854. 70. 75. 78. ll. Még több példát hozhatnék fel a XIV. századból; melyről feltehetjük, hogy valamint szereit az előbbi századoktól átvette, úgy azoknak előállításában is némi ragazkodást a régiebb alakokhoz tanusit. Az angyalok e korban rendszeren hegedűvel, citharával, Psalteriummal, hárfával, azaz főleg húros szerekkel fordultak elő, néha kis orgonával is. Ezen időből van a mármaros-szigeti volt falképeken némi nyomunk. Igen kedves a XIV. századból a „La musique céleste“ czim alatti kép, melyen a b. szűz ül, a kis Jézus penget psalteriumot, m lyet az előtte térdelő angyal elébe tart, a jobbra álló angyal trombitát fúj; a balra álló dobot ver, egy előttük térdelő orgonát tart, egy másik pedig hegedűt. Ann. Arch. III. 269.

Nem találtam képeinken hangszert, mely a XIII. század után használtatott volna, sőt mind a húros, mind a fuvolyás, dobnemű és csengő szerek mind előfordulván sokkal régiebb időben is, ezen körülményt oltárunk ideje meghatározására igen alkalmasnak tartom.

*) Sz. Margit legendája a XVI. század első négyében tehető, maga pedig magyar eredetéje az 1276-ki szentségvizsgáló küldöttség nyomán, alkalmasint a 14-dik század első 3-dába iratott Toldy. A magy. nemz. Irod. története. I. 169.

**) Bátran merjük állítani: hogy ezen remek, magában is már drága mű, mely keletkezte idejében valóban a legnagyobb ritkaságok közé tartozhatott, csak egy királyi kincstárnak, vagy ajtatossági készletnek lehetett darabja. Magán ember alig birt ilyent készíttetni, ha pedig valamely főtemplomé lett volna, talán még is találtuk volna ezen elismert kitünősége mellett valahol nyomát; így tehát ezen tekintetből is még inkább ítélhetjük oda a királyi szűznek.

nagy sok zenteknek ereklyeinek es az eleven zent keresztfa valának a kérdéses kis oltárral ugyanazonosítjuk; azonban mivel csakugyan világosan és határozottan ezen műremnek le nem iratik, megelégszünk avval, hogy életirója több helye nyomán be lehet bizonyítani: hogy sz. Margit a szentek képeit nem mindennapi buzgósággal ékesíté, és minden alkalommal tisztelte is. Így a többször idézett életírás szerint: Tahat el mene zent Margyt azzon az eu kamorachkayaban az eu jmdaságnak helyere, hog ky vagyon az kar kezut, az az a kyt mastan hyvonk zent Margyt azzon helyenek: mely helyt zent Margyt azzon jgen zepen ekeshetveen Uronk Jezusnak fezeuletyvel es zenteneknek kepeivel, targya vala. Pray. i. h. 323. És: soha ez zent zuz Uronk Jezusnak es eu zuleenek zuz Marianak képeket el nem multa, kyk irattanak az capitulum tayban, avagy egyebeut, hanem lele terdepelven idvezelven euket ugy megyen vala el s.a.t. Pray Vita S. Elis. et Marg. 284.

Több század múlik el oltárunk minden említése nélkül, de azért meg sem lehet határozottan állítani, hogy, talán már a legközelebbi években, nem is fognak találtathatni egyházi inventariumok, melyek e tárgyat felvilágosítsák. Főtisztelendő Piry Czirjék sz. Ferenczrendi tartományi Főnök, tisztelt barátom vala az, ki bár csak az 1656-ból származó egyházi kincsek lajstromát, melyet sok egyéb nagy érdekű oklevéllel, a pozsonyi tartományi levéltárban őriznek, velem közleni sziveskedett. Az ide tartozó, bár nem egészen világos hely, így szól: *Egi Boldog Aszoni képe az ki az Margith Aszonié volt belől Arani az Tabláia, eszüst az Talpa.**) Előfordul ugyan az *Giertia Tartok szama* czim alatt

*) Azt hiszem kedvesen veszik az egyházi kincstárak leírásában gyönyörködő szives olvasóim ha a lajstromot, mint azt megnyerni szerencsés valék, ide igtatom.

Az Arani Miuek szama.			
1. Arani kelh Patenauál egiüft	1	2. Ismég Rubintos Giöngies Lancz	1
2. Öregh Arani kerest	2	3. Ismég szomanczos Arani Lancz	1
Az egik merő Arani, az másik köues Giöngies.		4. Ismég Tiszta Araniból öregh Lancz	2
3. Ismég kiseb Arani kerest köves	1	5. Ismég kiseb Arani Lancz	4
4. Ismég Arani köröst Giöngies	1	6. Ismég korona Araniból	3
5. <i>Egi Boldog Aszoni kepe az ki az Szent Margith Aszonié uolt belől Arani az Tabláia, eszüst az Talpa.</i>		7. Ismég öregh Giöngi Lancz	1
6. Arany Csese	2	8. Ismég kiseb Giöngi Lancz	1
Egik mindenestől Arani az másikban Pogani Verett eszüst penzek uanak.		9. Ismég Niakra ualo	2
7. Tiszta Arani koronna	1	egi Giöngies Araniál az másik köues Giöngies.	
Az köues Marhak szama.		10. Ismég Clarisos Niakra ualo az kibén 9 Arani van	1
1. Öregh Fügő Rubitos Giemantos	1	11. Ismég Arani szemes Pesmas Clarisos Lancz	1
2. Ismég Tiszta Giemantos	1	12. Giürök ki Rubintos ki Giemantos es masfele köues szam szerent	31
3. Ismég egi kiczin fügő, Giemantos	1	13. Egi olusso az kibén Rostelios Arani szemek uannak	1
4. Ismég Rubintos Smaragdos Jesus neues Fügő	1	14. Giemantos Arani Boglar	15
5. Ismég egi kis kerest Rubintos	—	15. Ismég Rubintos Arani Boglar	16
6. Ismég Giöngies Giemantos kis Fügő	3	16. Ismég Apro Giemant Araniban be foglalua	32
7. Ismég Jaspis Fügő Araniban foglalua	1	17. Ismég Giöngies köues koronka	4
Az Arani Lanczok szama.		18. Ismég Giöngies kosoru ys	4
1. Pesmas Arani Lancz	1	19. Giöngies karima	1
		20. Egi Iskatula Giöngi	

21. pontnál: *Ismegh egi Ezüst oltarka az kiben az Boldogh Aszoni kepe uan*; de előbbi idézetünkben az: hogy a Boldog Asszony képe az arani Mivek alatt előfordul, hogy a kép szent Margith Aszonie uolt, hol belől Arani az Tablaia, mit ha itt a mai értelemben akarnánk érteni, semmit sem jelent, főleg pedig, hogy: *eszüst az Talpa*, az az aranyozott ezüst, kétségtelessé teszi, hogy itt egyedül a mi oltárkánkat lehet érteni, minthogy képeket talpakra nem szoktunk felállítani, hanem azokat felakasztani.*)

21. Dirib Darab Arani Darabak is uannak.

Az Ezüst myuek szama.

1. Ezüst Monstrantia	1
2. Ciborium	2
3. Kelh	10
4. Patena	9
5. Ampona . . . . . 4 Par.	
6. Amponához ualo Medencze	4
7. Ezüstös Misale	1
8. Ezüst Czöngető	1
9. Christal ezüstben foglalua az kiben az szent körest all	1
10. Ezüst Lada Reliquianak ualo	4
Egik merő Ezüst massik Termes Christal Ezüstben foglalua Araniozot Harmadik Vont arani az negiedik vörös Barsonios.	
11. Ismegh Calamaris Lada Tisztes Arani kepel egiüt.	

Az Giertia Tartok szama.

1. Öregh Ezüst Giertia Tarto	12
2. Ismegh kisebb Giertia Tarto	11
3. Ezüst hanua Veuő	2
4. Ezüst Lampas	2
5. Ezüst Turibulum	3
6. Szentel Visznek ualo Edeni Aspersoriummal egiüt	1
7. Termes Christal korso Ezüstben foglalua	1
8. Ismegh mas kiseb Christal korso	1
9. Egi kis Termes Christal kerest	1
10. Öntöt Ezüst kep	7
11. Kis Relicquariumok Ezüstbe foglalua	3
12. Ezüst kerest	4

13. Aranical veret öregh Tabla	1
14. Ismegh Ezüsttel veret kep	3
15. Ezüst Aranoszot kupa	1
16. Ismegh Ezüst Pohar	10
17. Ezüst Medencze	4
keteynek mosdoia is van.	
18. Ismegh Ezüst kis pohar	4
19. Apro Ezüst kep	6
20. Cseöse Ezüst	3
21. <i>Ismegh egi Ezüst oltarka az kiben az Boldogh Aszoni kepe uan</i>	1
22. Ismegh egi kis Ezüst aranoszot Czése es egi Ezüst kalani.	

Az Paramentomok szama.

1. Kasula Giöngies Boglaros mind Dalmatikauale egiüt	2
2. Ismegh mas Giöngies Boglaros Kassula ahoz ualo Dalmatika viragokkal varot	3
3. Sarga Vont Arani Kassula Dalmatikauale egiüt	7
4. Ismegh Vörös Barsoni Kasula	1
5. Szokfiomal uarot Virágokkal ahoz ualo Dalmatika Aranos Terczennel	
6. Ismegh azon kiuöl uan kasula	9
mindenikehez Dalmatika uan Draga materiakbol	
7. Ismegh uan	22
Kassula az kiknek nincz Dalmatikaia.	
8. Van mindenestol Pluale	10
9. Giöngies Antipendiom	3
10. Viragokkal haniot Antipendiom	3
11. Ismegh Aranos Terczenel	3
12. Ismegh mas Antipendiomak Attlaczal vontaraniel egiüt	7
13. Ismegh kiseb	6

*) E tekintetben döntő erővel birhat egy ilyen oltárkának leírása mely a XIV. század elejétől származik: *Una ymago argentea deaurata beatae Virginis cum filio in brachio et rosa in manu et cum ystoria nativitatis Dni in hostys tabernaculi*,¹⁾ cum tabernaculo ad summum magnum clocherium smaltatum, et quatuor²⁾ cum XIII. smaltis in pede quadrato³⁾ Ponderis XVII. librarum. l. Didron Ann. Archéo. XVIII. 32. Inventarium Bonifacii VIII. — 1294 körül — initio XIV. seculi. Vajjon lehet-e valamit gondolni, mi anyagra és alakra nézve azon időből a mi remekünkhez hasonlóbb lenne?

¹⁾ Didron ezt mondja „Tabernacle“ où est renfermé la Vierge-Mère, la rose mystique, et dont les volets reproduisent l'histoire de la nativité de son fils. Le text conviendrait parfaitement à un petit bijou d'orfèvrerie du Vatican, si j'étais sûr de la provenance de ce monument.

²⁾ Perna gyöngyház.

³⁾ Az ymago lábon áll!

Semmi kétség nem lehet tehát ezen rövid, de jellemző leírás után, hogy oltárkánkat 1656-ban a pozsonyi klarissza apácák birták,*) mert leírását hitelesen benyújták a sz. ferenczrendi tartományi főnöknek, mint szerzetük főgondnokának, és közvetlen előjárójuknak. Azonban a túlságig kétkedő még is ezen ellenvetést tehetné: ki fogja bebizonyítani, hogy a nevezett kincs csakugyan sz. Margité volt, s talán ugyanaz az *aranyból chynalt Táblayával?*

Ha itt valamely főtemplomnak, férfi kolostornak, várkapolnának egyházi kincséről lenne szó, magam is kételkedném némileg, mint valóban mostanáig kételkedtem is arról: vajjon igazán sz. Margité volt-e a b. szűz oltárkája; de tegyünk itt különbséget muzeumi régiség és egyházi készlet közt. Sajnos, hogy minálunk is gyakorlatban volt, és pedig nagyban, még e század három-négy első tizedében a valódilag régi szerek elkeresztelése és a legnevetségesebb okoknál fogva, valami hirneves személyre való ráfogása; ez még némileg megmenthető, mert a tárgy maga legalább régi, és így műtörténeti becses bir, akárkinek kincsei közé tartozott légyen. De sokkal alábbvalók azon ámtítók, kik meg roszul is tervezett és készített, vagy ügyetlenül utánzott ritkaságaikkal a hiszékeny antiquariusok tudatlanságával visszaéltek, és szemétre való álműveikkel hazai, kevesebbé válogatott, gyűjteményeinket szaporíták.

Lehetetlen, hogy a korszellemet ismerő és komolyan, előítéletekből ment vizsgáló, észre ne vegye, hogy itten egészen más körülmények fordulnak elő, melyek a kérdéses ájtatossági szert nem csak hitelessé teszik, hanem minden kétségen felül emelni látszanak.

Igen sok adatot idézhetnék arra, hogy a *nyúlszigeti domokosi* apácák mily szent tisztelettel őrizték mind azt, mi a haza második alapítója kitűnő szentségű leányával, a csodái által tündöklő királyi-ápáczával legkisebb összeköttetésben vala. Testkinzó szereit,¹⁾

*) Legalább e szentnek ereklyeiről ez bizonyos, mert a sz. ferencziek névkönyvében ezt olvasom: In Ecclesia Clarissarum Posoniensium asservabantur S. Reliquiae Beatae Margarethae Virginis filiae Belae IV. Regis et corpus Elisabethae Reginae, Ludovici M. matris, pro beata habitae, quas post cladem Mohácsianam primum M. Varadinum, dein Tyrnaviam postremo Posonium secum tulerunt. — Quanta veneratione ducebatur Provincia erga has reliquias, patet e Definitorialis sessionis determinatione habita 1718. die 20. Sept. ubi decisum est nro 8-vo. scribendae sunt literae Rmo P. V. Commissario generali ratione reliquiarum S. Margaritae V., quae sunt apud Clarissas Posmonienses. „De effectu nil certi constat. De his in Inventario Clarissarum haec sunt adnotata:“ „Sz. Margith asszonnak feie es töb Tetemý.“ Praeter corporis reliquias aderant ibidem etiam quaedam pretiosa, quibus B. Margarita in vivis utebatur; uti crux, candelabra argentea, et imago B. M. V. de qua Inventarium Clarissarum anni 1656. haec habet nro 5-o. „Egi Boldog Aszoni kepe az ki az szent Margith Aszonie volt, belől Arani az Tablaia ezüst az Talpa. — Ast tempore cassationis haec omnia periverunt. Ulterius investiganti fors aliqua adhuc patebunt. Schematismus Provinciae Hungariae S. Mariae, S. P. Francisci. 1866. Posonii p. 29. Sacrum virginis Margarethae corpusculum, post varias illius per Hungariam translationes, hodie Posonii requiescere ita integrum, ut non a quatuor saeculis sed a paucis annis videatur depositum. Ferrarius: De rebus Hung. Prov. Ord. Praed. 329. Sz. Erzsébet királyné ereklyéjéről pedig ezt olvassuk:

Idem Interventarium — Clarissarum Posoniensium de 1656. de reliquiis Elisabethae, matris Ludovici I. „Az mi Boldogsagos Kiralnenknak Erzsebethnek az feiebel egi Darab es tetemei.“ Ast tempore Cassationis haec omni periverunt. Schematismus Prov. O. S. Francisci 1866. Posonii, 29.

¹⁾ „Zent Margyt azzon Eursebet Priorissanak atta vala az eu ladaya kuchat halalanak eleutte, mely ladaban ez Eursebet Priorissa az egyebb sororokkal meg lele Bela kyal leyanyanak penitentia tarto kencheet mykepen meg vagyon irvan az eu eleteben. Pray i. h. 360. És

„Hayolyatok yol oda, es lassatok, myt lele a Priorissa Magery Bela kyalnak leanyanak

haját,²⁾ scapuláréja foltját,³⁾ velomát,⁴⁾ övét,⁵⁾ mint gyógyító, csodamivelő ereklyét tisztelék, azokat utódjaiknak gondjára bizák, és egész a mult század utolsó tizedéig szentül megőrzék a boldognak testével együtt. Ha ezeknek egyes részeiről, minthogy századok lefolyta alatt romlandók, könnyebben kieserélhetők, kevesebbé biztos jelvényekkel bírnak, a kételkedő vizsgálat számára, gyanitanók, hogy talán ajtatos csalással megújítottak, helyettesítettek, ennek még némi értelmet lehetne tulajdonítani; de hogy egy a világtól egészen elzárt testület, mely sok tagjában, folytonosan élt a nélkül, hogy kincseit egészen új birtokosnak kellett volna átadni, mely soha testületileg meg nem szűnt, hogy ismét egészen új tagokban feltámadjon,^{*}) mely még a töröktől való elűzte után is csak társaságban me-

eu zent zuznek eu *ladayaban valo kenchey* ezek valanak, eu benne valanak, keet *ciliciumok*, egyk meg zakadozott vala immar, az gyakorta valo visseleznek myatta, az masyk *cilicium* kedyg uy vala, es vala eu benne vasbol chynalt euv . . . es egy vez zeut, kyre vala keuteuztetven az *zeul dyznonak beure* ser-teueuel euzve, kyvel ez zeut zuz eu magat ostorozya vala, esmeg vala az ladaban *keet nemeez kapcha*, mely *kapchakat be vertenek vala keet feleul apro hegyes vas zegekel*, kyket ez zent zuz visel vala eu labayban. Ezek valanak . . . Zent Margyt azzonnak az eu dragalatos Kenchey. Pray. id. hely.301. Továbbá:

„Soror Eursebet mykoron vala kysded lean, el megyen vala Zent Margyt azzonhoz, az eu nyenyhez, es az kezeet betolya vala Zent Margyt azzonnak hataban, hog meg lassa, ha ciliciom vagon rayta, es meg *lely vala rayta az ciliciumot*. Pray. i. h. 358. Ismét

Midőn egy leany szent Margit hervadasan csodalkozott Soror Elena ezt felele neki: ha te *ciliciomot* vyselneel, mykeppen eu visel — tehát te es meg fogyatkozual. i. h. 362. Végre:

Ez vala Soror Alexandria, kynek atta vala Zent Margyt fel tartany az heet *zeul dyznot, kyvel ez zyz magat gyakorta veri es vereti vala*. i. h. 369.

²⁾ Soror Agnesnek, Zent Margyt azzon halala utan, orchaya oly igen megdagada, hog az job zemet befede, es nem lathat vala vele; tehát ez soror veve *zent Margyt azzonnak hayat*, es meg teureule vele az eu orchayat, es meg gyógyula. i. h. 368. És:

Soror Ersebet egy jdeuben zent Margyt azzonnak halala utan meg mosza zent Margytnak azzonnak *hayat*, es azt meg ada az beteg sorornak inya, mely beteget lelt vala három holnapyk hydeg, nemykoron neged napi, nemykoron harmad napy, es semmyvel meg nem gyogulhata, hanem csak ez mosadeek borhal. i. h. 373.

³⁾ Megyerbol szarmazott Maria, zegen beteges el hozata eu magat az zent egyhazhoz es nem mer vala chuzva menny az koporsohoz az sok neptul valo zegenleteyert. Tahat frater Vince, ky lakozyk vala ez clastromnal, ada ez betegnek *egy folto: zent Margyt azzon scapularabol, es az eu zent hayaynak mosadeek vizeet*, es hagyta, *hogy az vizzel mosnaya terdeet, es az az scapular poztoyaval terleneye*, kyt ezenkeppen teun az beteg. Pray. i. h. 355.

⁴⁾ Ampudimus Varmegye Ispannya—es ez azzon ayanlak ez gyermeket az eu utolso vonagadosaban zent Margyt azzonnak erdemeben, es *zent Margyt azzonnak velomat nagy keressel el kerek zent Margyt azzonnak nyenyeteul Anna azzontul herchekne azzontul*, ky zent Margyt azzonnak egy mehben fekeut nyenyé vala. Ez herchegne azzon *targya vala eu nala ez velomot* nagy alkalmas tyzteseggel. — Ezenkeppen ez kysded gyermek zent Margyt azzonnak halala, *neget eztendeueben* ez felyul megmondot herchegne azzonnak Anna azzonnak jelen voltara, es mynd eu beuseges nepenek jelen voltara, zent Ireneusnak monostoraban. Pray. i. h. 363.

⁵⁾ Mikor „Karoly“ vitez huganak leanya igen meg betegeule hydeglelessel, eu neky vala neue Agnes; Mykor Agnes azzonnak eu anya — sokat keulteuttek volna, orvosokra, es semmyt nem haznaltanak volna neki — fel vevek ez beteget, kynek eletyreul ketsegben estenek vala, es hozuk Margyt azzonnak koporsoyahoz es heet napyglan zeunetlen marada az koporsonal. Az eu anya kedeg az sororoktul ky kere az clastrombol Zent Margyt azzonnak *euveet*, kyvel mykoron meg euvedchettek volna, uyonna meg teert lelekkal tapasztala az koporsot, legottan — mynden kennak terhe el tavozek az betegteul. Pray. 349

^{*}) Nehogy valaki ezen állításom helyes volta ellen kétséget támaszthasson azon szempontból hogy a sz. Margit kincse, mely eredetileg a *nyúlszigeti domokosi apáczáké volt*, később a *pozsonyi klarisszák* készletével elárveréltetett; s így még is más szerzetes testülethez áttétetett, ezeket kell felvilágosításul

nekült Nagyszombatba, később Pozsonyba, egy valódi sz. Margit idejébe helyeztethető, művészileg feltűnő, és egy király leányához illő, magán ájtatosságra alkalmas szert, csak évek vagy századok multa után, családi szándékkal, elkeresztelte volna, alig hihető. Sokkal drágább, sokkal becsesebb és szépsége által mindenkit valóban megigéző mű ez, mint-hogy azt sz. Margit idejétől fogva a XVII. századig minden egyes apácza ne ismerte, szerzete legnagyobb kincsének ne tartotta volna!

Hogy Ferrarius: De Rebus Hung. Prov. Ord. Praedic. sem a munká 231. l.⁶⁾ hol a Béla király által a nyuszigeti B. Szűz Kolostorának ajándékozott kincsekről, sem 328 l.⁷⁾ hol sz. Margit ereklyéiről szól, az ereklyetartó oltárkáról nem emlékezik, természetesen tartom. Ez művünk hitelességét épen nem kockáztathatja. Az elsőre nézve, nem következik, hogy az oltárkát ugyanazon alkalommal adá a király, midőn a többi drágaságot oda ajándékozta; de másodszor, talán nem is a kolostornak, hanem egyenesen sz. Margit személyének ajándékozott a bold. szűzecke szüleitől, vagy rokonitól ezen remekmű. Szerencsés voltam egy országos levéltárban a pozsonyi Klarissáknak Maria Theresia királyné parancsára készült, hiteles lajstromát látni azon egyházi kincseknek, melyekkel a nevezett kolostor 1770-ben birt, s melyet itt, érdekes volta miatt⁸⁾ közlök, ebben sem a Ferrarius-féle kincset, — melynek lajstromát honnan vevé a szerző, fel nem hozza, sem oltárkánkat Margit kincse közt nem találjuk, mi annál feltűnőbb, mert Pri-

ide igtatnom: Miután Buda 1541-ben török iga alá esett, az Ó-Budai Klarissák és a nyúlszigeti domokosi apáczaik is a fővárost elhagyták, ez utóbbiak Nagy-Váradra, később Nagy-Szombatba menekültek, hanem II. Miksa császár parancsára a pozsonyi Klarissza zárdájába áttették és sz. Margit ereklyéit is magukkal hozták. Némelyek közülök sz. Klára szerzetébe léptek; mások, hívek maradván fogadalmihoz, mint domokosiak haltak meg. Az utolsó közülök 1637-ben ment át boldogabb életre; tehát azon évben, melyben Ferrarius munkája kijött. Hasonlítsd: Pozsony és környéke — czimű munkában tőlem irt „Pozsony régészeti műemlékei“ 272. lapját.

⁶⁾ Quo, tempore — t. i. 1262-ik évben sz. Margit beeskvése alkalmával, amplissima Deo eiusque matris virginis dona ab rege oblata fuisse Ferrarius i. h. 231. l. auctor est, ex quibus non pauca hodie etiam apud Sanctimoniales D. Clarae Posonii superesse idem auctor memorat: cuiusmodi sunt, candelabra duo ex jaspide elaborata, calix cum patena, duos palmos longus, preciosis unionibus, auroque ornatus: vestes sacerdotales lamellis aureis ac gemmis collucentes, in quibus crucifixi effigies ex margaritis; unionibusque confertim stipata visitur, regiae olim munificentia, crebrum, et insigne in religionem argumentum. Pray Vita S. Elisabethae et Margaritae 226. Ezekből kitűnik hogy a fenebbi hodie Ferrarius korára vonatkozik.

⁷⁾ Cum Solymanus ab infelici nostris pugna Mohacsiana Budae appropinquaret, sanctimoniales fuga sibi coactae consulere, sacram supellectilem, et cum hac beatae Margaritae corpus Tirnaviam abstulere . . . virgines ad paucissimas redactae, Posonium ad Divae Clarae monasterium proficisci iussae sunt, ubi hodie etiam exuvias beatae Virginis servare exploratum est. Non tamen integrum. Aderat caput . . . cum hac inscriptione ex unionibus confecta: CAPVT BEATAE MARGARITAE VIRGINIS FILIAE BELAE QVARTI REGIS HUNGARIAE. Aderant etiam ossa plurima ex costis, brachiis, tibiis, aliisque partibus. Quamquam multa etiam illorum pars desideretur, quod ii, ad quos spectabat custodia vel minus diligentes pro tanto thesauro, vel plus iusto prodigi, nedum liberales exstiterint: At vero cum caput, tum ossa reliqua colore subrubro et nigricante: ex vestibus etiam aderat pars integra candidae vestis scapularis in descensu sensim se in latum porrigentis, frusta etiam tunicae satis detrita: frustulum item panni sericii albi florigeri . . . Vidi etiam cingulum duorum digitorum latitudinis, quo Virgo sanctissima ad vivam carnem incingebatur: vidi praeterea partes cilicii, eius praesertim, quod in modum retis erat intextum; flagellorum etiam et virgarum particulas, quibus se virgo sancta macerare et caedere consueverat. Igy ir Ferrarius mint szemtanu 1637. De Rebus Vngariae Provinciae Sac. Ord. Praedicatorum. 328. l.

⁸⁾ Kintsnek, mely Erzsébet királynétől való Specificatiója. Arany és drága kövekkel kirakott.

missér Alajos állítása szerint, Taschenbuch für Vaterländische Geschichte 1824. 98 l. 1784-ben a pozsonyi Klarisszák eltörlése után Batthyányi herceg-primás birtokába került, és fennevezett évben t. i. 1824-ben Batthyányi Vincze grófnő birtokában lévén, leiratott.

Nem tudtam volna miképen lehessen összeegyeztetni, hogy az 1847-ben kiadott magyar *Hajdan és Jelenben* 45. l. 2. oszl. az állítatik, hogy „Batthyányi Vincze grófnő halála után Hügel báró szerzé meg archaeologiai gyűjteménye számára,“ midőn az 1854-ben kijött *Buda-Pest* II. r. 43 l. 26 jegyzékében ugyan azon *Haeufler* ur, kinek tollából a

koronája, arany kehely, két meg aranyozott ezüst gyertyatartó, egy nagy arany drága kövekkel kirakott Pacificale, három ezüst Paten, melyeket az apaczak solemnitaskor mise alatt szoktak csókolni. Egy Draga Kazula, melynek közepe gyöngyel, es Draga kövekkel ki van rakva kiralnénak maga munkája. Egy ezüstben foglalt ezen kiralynénak ladacsakaja melyben élteben szerzett mindenféle reliquiai tartatnak.

Margit 4-dik Béla király leányának kincse: egy nagy megaranyozott ezüst kehel, egy meg aranyozott ezüst kapsula, két ezüst kandli táczával.

Érdekessége tekintetéből álljon itt azon egyházi kincsek lajstroma is, melyet a budai apácák Pozsonyból magukkal elvittek, midőn kolostorukat Budán ismét elfoglaltak: Specificatio vero supellectilium; et Reliquiarum Budensibus tempore emissionis earumdem assignatorum ita sequitur:

- Primo: Data est notabilis pars Reliquiarum Divae Margaritae Virginis.
- 2-o. Ex reliquiis S. Elizabethae Reginae Hungariae aliquot frustilla.
- 3-e. Ad easdem reliquias spectans quadam preciosa argenteis et deauratis sanctorum figuris undiquaque exornata, et argento contexta materia involuta Cista.
- 4-o. Unus calix ex puro auro.
- 5-o. Alter argenteus et deauratus, et antiquis lapidibus exornatus calix.
- 6-o. Tertius calix pariter deauratus pro usu ordinario.
- 7-o. Una Corona ex puro auro, unionibus et antiquis lapidibus extracta.
- 8-o. Alia major corona; similiter pure aurea, et Gemmis lapidibusque exornata.
- 9-o. Duae parvae cruces purae aureae; ex Hebano, et cum substaculo factae, et pariter gemmis et lapidibus ornatae.
- 10-mo. Unum argenteum et deauratum ciborium.
- 11-mo Argenteum Thuribulum cum navicula et cochleari.
- 12-mo. Una parva crux argentea, in qua ex S. cruce certa particula est inclusa.
- 13-tia. Duae argenteae deauratae et ad formam numismatis factae rotundae imagines.
- 14-to. Unum par ampullarum argentearum; et deauratarum, cum lavacro.
- 15-o. Sex candelabra argentea ad similem formam factae.
- 16-o. *Unum parvum argenteum et deauratam altare.*
17. Alia duo candelabra minora pariter argentea et deaurata.
- 18-o. Certum monile adamantinum vulgo násfa.
19. Duo adamantini annuli.
20. Una gemmea corona adamantibus et rubinis exornata.
21. Una alba casula ex argento Contexta Tela facta, et Gemmis; Lapidibusque decorata cum duabus Dalmaticis.
22. Alia praeterea alba cacsula ex argentea materia facta.
- 23 o. Duae casulae una viridis holosericea; alia pura sericea, rubra.
24. Una Damascena cerulea casula; alia nigra et cum his stolae custodiae manipulique dati sunt.
- 25-to. Tria Pluvialia; unum rubrum sericeum, aliud ex alba materia serico exsutum, tertium ex materia semi argentea factum.
- 26 o. Tria magna antipendia pro magno altari.
- 27-o. Item Duo minora antipendia.
- 28-o, Unus marmoreus lapis pro altari; et unum missale.
- 29-o. Ex tela alba tres Albae, duo superpellicia; tria Strophiola pro altari necessaria.

fenebbi adat folyt, azt írja: „Damals t. i. 1782-ben waren laut Bericht der Aufhebungs-Comission — kár, hogy ezt Haeuffer ur nem közlé — noch Uiberreste der Gebeine der seligen Margaretha, sammt Schmuck, der ihr Grab zierte zu sehen. — Ein unschätzbares Denkmal damaliger Kunst ist *der silberne Hausaltar* der h. Margaretha, jetzt im Besitze Ihrer Excellenz, *der Frau Gräfin Vincencz Batthyányi*; ha ezen tárgyra nézve Horváth Mihály tagtársunk, mélyen tisztelt barátom, nem régen felvilágosít. Az oltárka t. i. meg 1846 körül is a fennevezett grófné által b. Hügelnél csak le volt téve, hogy mintegy 8000 fton eladassék. Kinálva volt vele, nemzeti muzeumunk is, de itt talán nem volt elég pénzalap, hogy ezen magában egyedüli, reánk nézve megbecsülhetlen művet megszerezhesse, bár nemzeti gyűjteményünk kereszténykori tárának legértékesebb gyöngyév válhatott volna; a mint más részt pótolhatlan vesztegség, ha hazánk határain kívül valahová vihetik, hol mint múkincs, mint történelmi tárgy meg lehet hogy nagyra fog becsültetni, de azon nemzeti tisztelettel, és áhitattal, melylyel a magyar, árpádkori királyainak ereklyéihez ragaszkodik, sehoh sem fog őriztetni.

Az az egy bizonyos, hogy 1864-ben a husvétii ünnepeket Somogy és Vas megyében töltvén, hogy a veleméri, martyánczi, tótlaki és turnicsei falfestményeket Henszmann Imre barátommal tanulmányozzuk és másoljuk, Bellatinczról Rakicsánba átrándulván Batthyányi Arthur gróf úr ő méltósága egyik szobájában, ezen valóban drága kincset láttuk, és utazó társam, ki Europa nagyobb muzeumait kincseikkel ismeri, nem csak művészi, hanem archaeologiai becsénél fogva is árát 24,000 francra tevő.

Azt hiszem tehát, hogy a mságos gróf — talán e remekművet tőle elcsalni akarók által — tévutra van vezetve, midőn azt tartja szakértők nyilatkozatai után, hogy ezen műdarab a hitelességet nélkülözvén, mert egyszer sz. Erzsébetének, másszor sz. Margitának mondatik; reánk nézve, mint olyan mű, mely századok óta magyar kézben forgott mindég nagyobb becsü lesz, mint akármily idegen kezében, ha mindjárt a világ legjelentékenyebb muzeumát ékesítené. Miért is azon óhajtással zárom soraimat: adja a jó ég, hogy ezen díszes ereklyetartó a hazának megtartassék, és ha annak tulajdonosa valamikor megtudna tőle válni, vagy nemzeti gyűjteményünkbe kerüljön, avagy valami főegyház kincstárát örökre ékesíthesse.

---

*) Legnagyobb megilletődéssel olvassuk lapjainkban, hogy ezen érdekes műdarab Párisban 29000 francért csakugyan eladatott; s így ismét egy érdekes nemzeti műemlékkel szegényebbek vagyunk.